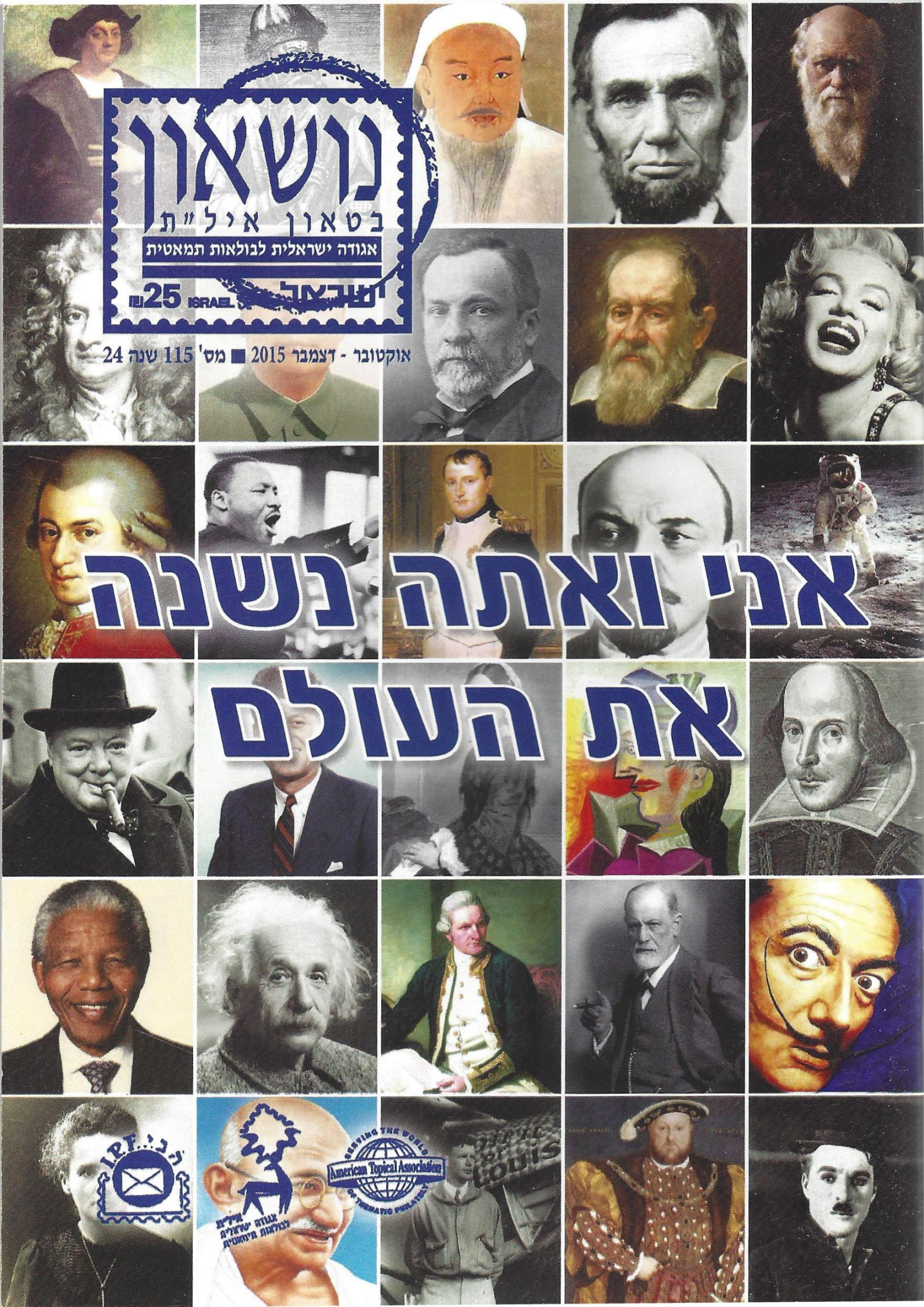

נושאון

בטאון איל"ת

אגודה ישראלית לבולאות תמאטית

25 ISRAEL

ישראל

אוקטובר - דצמבר 2015 ■ מס' 115 שנה 24

אני ואתה נשנה

את העולם

נושאון - ביטאון איל"ת - אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

עורך: יורם לוביאניקר עורך משנה: לורנס פישר

עורך גרפי: הדי אור

דוא"ל: noson.ed@gmail.com

בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 63506

Nos'on ISSN 0792-6448

תוכן העניינים:

עמ' 2	דבר העורך
עמ' 3	לא לאבד את הצפון
עמ' 7	המהפכה של המחלות הזיהומיות
עמ' 14	הירייה שהדהדה בכל העולם
עמ' 23	ברוך הבא ד"ר מנחם מנפרד ברגמן
עמ' 25	סיפורי מעטפות
עמ' 28	תימאטיקה מתחת לפטיש
עמ' 31	הגדרה קולעת בול
עמ' 32	מכתבים למערכת
רן ברש	
ד"ר הדי פייבל	
שמוליק כהן	
יצחק ברק	
יוסי חרש	

ועד האגודה והפעילים:

יו"ר - יצחק ברק (השחר 34, ראשון לציון 75261, 054-5314568)
סגן יו"ר - מנחם לדור (ת.ד. 340, הר אדר 90836, 054-4825007)
מזכיר - יורם לוביאניקר (בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 63506, 054-5402723)
גזבר - שלמה וורגן (ת.ד. 2561, ראשון לציון 75124, 054-6855951)
חבר ועד - ד"ר יהושע מגר (מעלה גיא אוני 228, ראש פינה 12000, 052-8802725)
חבר ועד - לורנס פישר (054-7799297)
ועדת ביקורת - יוחנן מי-רז (יו"ר), אריה לביא, פאולו דואק.
עורכי נושאון - יורם לוביאניקר, לורנס פישר

שירותים לחברים: נושאון - ארבע פעמים בשנה, נושאונט - ארבע פעמים בשנה, נושאונצ'יק - 12 פעמים בשנה, מכירות פומביות, שירותי ספריה תימאטית, מפגשים, סמינרים והרצאות, צוות מומחים, "שבל" (ביטאון התאחדות בולאי ישראל).

דמי חבר (2015): מבוגר - 140 ₪, נוער - 70 ₪.

תאריך אחרון למשלוח חומר לחוברת הבאה: 15.12.2015

דבר העורך

שלום לכם,

נושאן שלנו מוקדש הפעם להמצאות ואירועים ששינו את העולם. המאמר של **רן ברש** עוסק במצפן ובהתפתחותו לאורך השנים. **ד"ר הדי פייבל** מציג לנו את אחת ההמצאות הגדולות בתולדות האנושות – החיסון כנגד מחלות זיהומיות – ואת הממציא שלה, אשר אלמוניותו היחסית עומדת בניגוד משווע לגודל תרומתו לחיינו. המאמר של **שמוליק כהן** מוקדש ל"יריה שהדהדה בכל העולם" – ההתנקשות ב**פרנץ פרדיננד**, יורש העצר של אוסטריה - הונגריה, אשר הביאה לפרוץ מלחמת העולם הראשונה. הגליונות הבאים של נושאן יוקדשו ל"פנטסיה ודמיון" ול"עולם הילד". כרגיל, נשמח לקבל מכם מאמרים לפרסום.

הגליון שבידיכם הוא האחרון לשנת 2015. השנה פרסמנו מאמרים וידיעות מפי עטם של עשרים מחברים שונים, ובכך הבאנו אליכם חומר מגוון הן בתכנים והן בסגנון. כפי שצינו בגליון הקודם, האסיפה השנתית של האגודה החליטה כי אין מנוס מהעלאת דמי החבר, ובשנת 2016 הן יעמדו על סך של 160 ₪ (80 ₪ לנוער). אנו מודים מראש לכל מי שיקדים לשלם. לצערנו נותרו עדיין מספר חברים שטרם שילמו את דמי החבר לשנה זו, ונבקשם לפרוע את חובם באופן מיידי.

למרות שזהו הנושאן האחרון לשנת 2015, אין הוא חותם את פעילות האגודה לשנה זו: באמצע נובמבר יתפרסם גליון נוסף של נושאנט, וגליונות העיתון לילדים ולנוער נושאונצ'יק ימשיכו אף הם לצאת באופן סדיר. אחרי החגים יתחדש הכל, כמאמר השיר, וגם המפגשים שלנו יתחדשו. במועד כתיבת הדברים טרם נקבע מתי יתקיים המפגש הבא, כך שאנו נעדכן אתכם בנידון באמצעות הדואר האלקטרוני.

ואם כבר הזכרנו תקשורת אלקטרונית אז כדאי להזכיר כי גם איל"ת מתקדמת ברוח הזמן ועל פי "צו השעה" אנו פעילים עתה גם ברשת החברתית פייסבוק. אלו מכם שיש להם חשבון בפייסבוק, מוזמנים לחפש אותנו לפי Israel Association for Thematic Philately. את החשבון מפעיל בהתנדבות עורך המשנה של נושאן וחבר ועד האגודה, **לורנס פישר**, ותודתנו נתונה לו על כך. באמצעות פייסבוק תוכלו לקבל עדכונים בזמן אמת על פעילות האגודה, ולהישאר איתנו בקשר רציף.

הגליון יורד לדפוס במהלך החגים של חודש תשרי. אנו מאחלים לכל חברי איל"ת ובני משפחותיהם שנה טובה ושלווה, שנת בריאות ושנת בולאות מוצלחת.

שאו ברכה,

יורם ולורנס

לא לאבד את הצפון רן ברש

המצפן מוכר לנו כיום כמכשיר עזר למציאת כיוון הצפון. השם העברי "מצפן" הוצע על ידי **דוד ילין**, וכך נקלט בשפתנו. שורשי המונח האנגלי compass נובעים מתוך צרפתית עתיקה, שבה המילה compas משמעה מעגל או רדיוס, וכן compasser – למדוד. קשר נוסף הוא למונח הלטיני com-passus, צעידה יחדיו.

העדויות הראשונות לשימוש במצפן הן מסין מהמאה השלישית לפני הספירה, אם כי סביר להניח כי שמכשיר היה מוכר שם עוד קודם לכן. השימוש במצפן אצל הסינים לא נועד לצרכי ניווט או התמצאות כפי שמקובל בימינו, אלא לטובת בניית בתים בכיוונים מסוימים. הכוונה הייתה להציב את המבנים בזוויות הרמוניות אשר יביאו מזל טוב, בריאות ושגשוג לשוכניהם (מה שהיום נקרא "פאנג שואי").

שימוש אחר במצפן בעת העתיקה בסין היה לטובת חיזוי עתידות ברמה העממית. אם משהו רצה לדעת היכן כדאי להתחתן, או להבדיל - להיקבר, היה עליו להקשיב לעצותיו של חוזה העתידות המקומי, אשר השתמש לשם כך במצפן.

המצפנים הסיניים העתיקים היו עשויים מעפרת הברזל (מגנטיט) - חומר בעל תכונות מגנטיות. צורתם של המצפנים הללו הייתה שונה מאשר מקובל כיום - הם עוצבו בצורת כף, אשר הונחה על גבי משטח ארד. על גבי המשטח נחרטו שמות הכיוונים וכן סמלים שונים, להם נודעת משמעות בתרבות הסינית העתיקה. כשהונחה הכפית על גבי משטח הארד, הכפית הסתובבה עד שהתייצבה על ציר צפון / דרום. ראוי לציין, כי הסינים השתמשו במצפן כדי לדעת דווקא היכן נמצא כיוון דרום, אליו הצביעה ידית הכף, ולא היכן נמצא הצפון כמקובל כיום.

עדויות מאוחרות יותר לשימוש הסינים במצפן ככלי ניווט מצביעות על המאה העשירית לספירה ואילך. הם הניחו מחט ברזל ממוגנטת על גבי חתיכת עץ אשר הונחה בקערת מים. המחט צפה והסתובבה יחד עם חתיכת העץ שמתחתיה, עד שהצביעה על כיוון דרום/צפון.

יורדי הים ראו במצפן מכשיר ניווט עצמאי, אשר אינו תלוי בתנאי מזג אוויר. עננים וערפל אשר

המצפנים הסיניים היו עשויים מהמינרל מגנטיט.

מצפן סיני בצורת כפית ...

... המצביע לכיוון דרום.

המצפן הימי: משטח ועליו
מצוירת שושנת הרוחות

הסתירו את השמיים לא היו עוד מחסום לניווט הימי, וניתן היה, טכנית, לנווט למרחקים בין יבשתיים עצומים. באופן זה ניהלו הסינים קשרי מסחר ענפים עם יעדים רחוקים, כגון אוסטרליה ומזרח אפריקה. סוחרים ערביים למדו את רזי השימוש במצפן מהסינים. המצפן הגיע אל המזרח התיכון, ככל הנראה, במאה ה-12, ומשם עבר במהירות אל אירופה וסקנדינביה. בשנת 1302 **פלביו ג'והאן**, ממציא איטלקי מאמאלפי, המציא את המצפן הימי הראשון, אשר התבסס על דיסק מסתובב על ציר מעל משטח ממוגנט. גרסאות שונות של אותו מצפן שימשו ימאים במשך מאות השנים הבאות. על גבי משטח הדיסק העגול היו מסומנים הכיוונים ("שושנת הרוחות") ברמות פירוט שונות.

השימוש הימי במצפן לא היה טריוויאלי, שכן תנודות כלי השיט, ובמיוחד בתנאים של ים סוער, הקשו עד מאד לייצב את המצפן ולקרוא ממנו את הכיוון בצורה מהימנה. רק בשנת 1537 – כמעט 250 שנה לאחר שהמצפן הפך לכלי ניווט רב חשיבות – פיתח הפילוסוף המתמטיקאי האיטלקי, **ג'ורולמו קרדאנו**, מערכת ייצוב תלת צירית עבורו. בצורה אותה פיתח קרדאנו המצפן הוכנס ועוגן בתוך מיכל ובו מערך טבעות עצמאיות עם מרכז משותף, ולמעשה ריחף בתוך ולא הושפע מתנודות הסביבה. צורה אחרת להתמודד עם בעיית הייצוב פותחה בשנת 1860, ולפיה דיסק המצפן המגנטי הוכנס למיכל, שבתוכו הייתה תערובת של מים ואלכוהול. גם כאן, הדיסק ריחף בתוך סביבה נוזלית, אשר בלמה את השפעת תנודות כלי השיט. בשנים מאוחרות יותר נעשה שימוש בנוזלים אחרים, בעיקר שמנים, עבור המצפן הרטוב הזה.

ייצוב המגנט של המצפן בשיטת קרדאנו

לאיזה כיוון מצביע המצפן? לכאורה, התשובה פשוטה: צפונה. אולם האמת היא מורכבת יותר, משום שהמושג "צפון" אינו כה חד משמעי. למעשה קיימים שלושה סוגי צפון שונים:

א. **הצפון הגיאוגרפי**: זהו הכיוון ביחס לנקודה הצפונית ביותר על פני כדור הארץ, בה נמצא הקוטב הצפוני, בקו הרוחב 90 צפון. אדם הנמצא בקוטב הצפוני יפנה לכיוון דרום בכל כיוון אליו ילך. במבט מבחוץ, הצפון הגיאוגרפי הוא הנקודה בה קווי האורך של כדור הארץ מתלכדים.

ב. **הצפון המגנטי של כדור הארץ**: הכיוון אליו מצביע המצפן בהיעדר כוחות מגנטיים אחרים המשפיעים עליו. הצפון המגנטי של כדור הארץ אינו מתלכד עם הצפון הגיאוגרפי, אלא מרוחק ממנו בלמעלה מ-1,000 קילומטר. מיקומו אינו קבוע ומשתנה

הצפון הגיאוגרפי נראה על גבי שובר תגובה בינלאומי זה

סריקת הברקוד תפנה אל
תרשים תנועת הצפון המגנטי.
יש להשתמש באפליקציה
היודעת לקרוא QR-Code

ממקום למקום ולאורך הזמן עקב שינויים במבנה ובשדה המגנטי של כדור הארץ. קצב השינוי הוא כ-15 עד 40 קילומטר לשנה, ובתוך כ-40 שנה הוא אמור להגיע לסיביר! אגב, אחת לתקופה (בין עשרות אלפים למיליוני שנים) מתרחש היפוך של כיוון השדה המגנטי של כדור הארץ. הפעם האחרונה בה התרחש היפוך כזה הייתה לפני כ-780,000 שנים.

ג. **צפון המצפן:** כאשר המצפן מוצב ליד מגנט, מתכת או מכשירי חשמל מושפעת המחט שלו משדות מגנטיים מקומיים וסוטה ממקומה. באוניות הבנויות ברזל, השפעת גוף האוניה על המצפן הינה רבה ביותר, ומושפעת מכיוון הפלגת האוניה. לצורך תיקון תופעה זו עורכים לכל אוניה טבלת חישוב פרטנית עבור כל כיוון חרטום, או לחילופין מציבים כדורי ברזל בסמוך למצפן במטרה לפצות על שגיאת ההצבעה.

השימוש במצפן המגנטי הוא בעייתי כאשר נדרשת רמת דיוק גבוהה. הבעיה קשה במיוחד כאשר מתקרבים לקוטב, או כשנמצאים בגוף עמוס מתכות כמו צוללת. ואמנם, אנשי צי הצוללות הגרמני נתקלו בבעיה זו במלוא חומרתה בראשית המאה העשרים. את המצב הציל בשנת 1905 מדען בשם **הרמן אנשוץ-קמפפה**.

כחמישים שנה קודם לכן, בשנת 1851, הוכיח הפיסיקאי הצרפתי **לאון פוקו** כי כדור הארץ מסתובב סביב צירו בעזרת המטוטלת המפורסמת הנושאת את שמו. אנשוץ-קמפפה השכיל לנצל את האפקט הזה ובנה את המצפן הגירוסקופי הראשון. המצפן הגירוסקופי אינו תלוי כלל בתכונות מגנטיות, אלא מתבסס על סיבוב כדור הארץ בלבד, ולפיכך הוא מצביע על הצפון הגיאוגרפי. לאחר שנתיים של בדיקות ומבחנים הפך המצפן הגירוסקופי להיות מצפן תיקני בצי הגרמני.

חותמת תעמולה לזכרו של הרמן אנשוץ-קמפפה

המצאת המצפן הגירוסקופי לא הפכה את המצפן המגנטי למיותר: המצפן המגנטי זול, זמין מאד וקל לתפעול. מצפנים מגנטיים משמשים כיום בניווטים ספורטיביים, צבאיים ואזרחיים, והם נמכרים במגוון רחב של מארזים ומתקנים בהתאם לצרכים השונים ולאופי הפעלתם. חלקם פשוטים ובסיסיים מאד, אחרים מתוחכמים יותר ומציגים את הכיוון על ידי גלגלת שנתות המוארת גם בתנאי חשיכה. בכל מקרה, עקרון פעולתו הבסיסי של המצפן המגנטי נשמר כפי שהיה מתחילתו, לפני למעלה מ-2,000 שנה.

רן ברש שוקד על בניית אוסף תימאטי העוסק בהתמצאות במרחב תחת הכותרת: Where am I? כתובתו למשלוח תגובות: ranb2000@gmail.com

חברים חדשים באיל"ת

האנשים הבאים הגישו בקשה לחברות באיל"ת. חבר האגודה המתנגד לקבלת מי מהם לחברות באגודה יפנה לוועד תוך חודש מפרסום הבטאון.

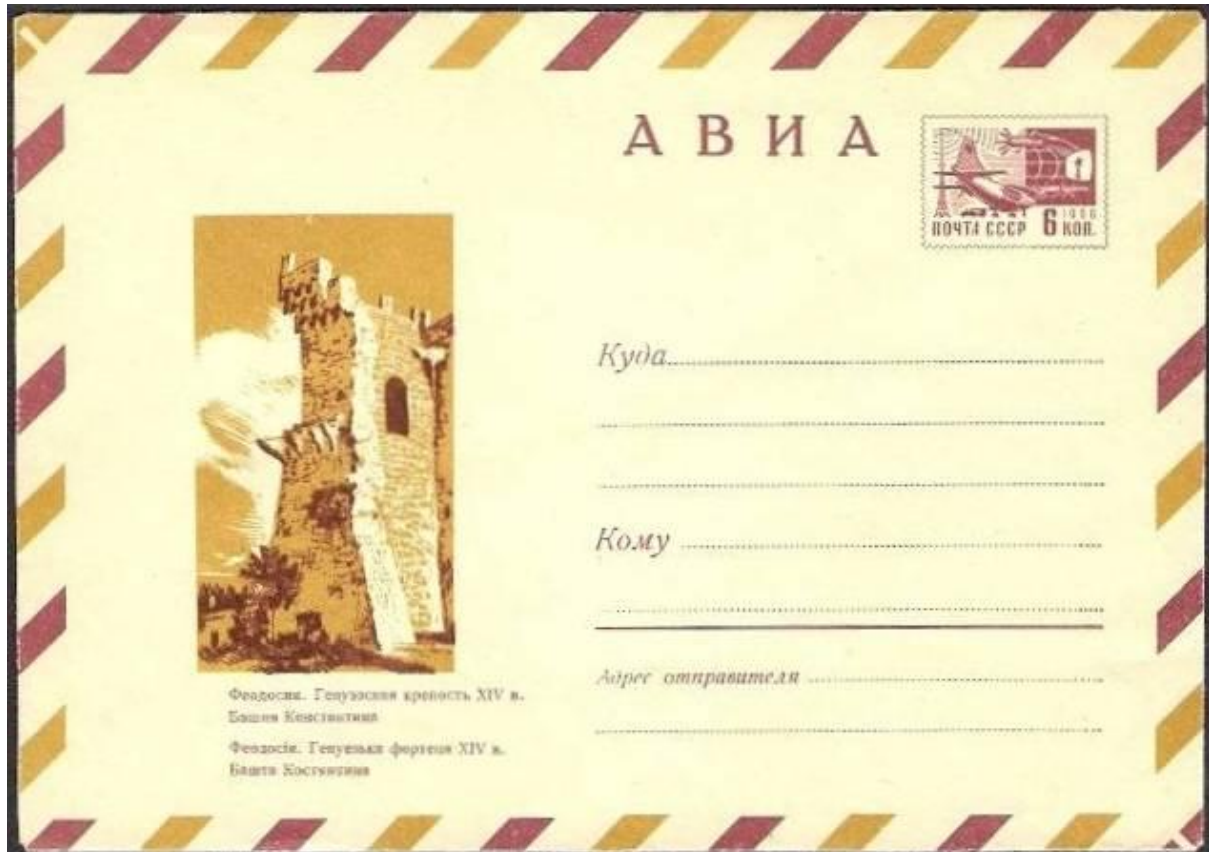
592 **וינטר אופיר**, השקד 98, שורש 9086000. אוסף את הסכסוך הישראלי ערבי, שלום, מצרים, ירדן, הרשות הפלשתינאית.

חידוש חברות

280 **יידה יאיר**, ת.ד. 98 בנימינה 3050000. אוסף WWF, בעלי חיים בסכנת הכחדה.

המהפכה של המחלות הזיהומיות הדי פייבל

בשנת 1347 הטילו כוחות מונגולים – טטארים בהנהגתו של **יאניבג חאן** מצור על העיר קאפה (היום – פאודוסיה) שבחצי העיר קרים. העיר הייתה בשליטת הג'נובזים (בני גנואה), והעניקה להם מעין מונופול על חיי המסחר בים השחור. במהלך המצור סבלו הכוחות המונגולים ממגפת דבר, ובעזרת קטפולטות השליכו את הגופות לתוך העיר הנצורה. בכך המציא יאניבג חאן את המלחמה הביולוגית

ביצורים ג'נובזים בעיר קאפה : כאן התחיל המוות השחור.

המצור לא צלח, והמונגולים הסירו אותו. בסתיו של שנת 1347 השיבו שתיים עשרה ספינות אנשים מקאפה לגנואה, תוך שהם עוגנים בדרך במספר נמלים ידידותיים. חלק מאנשי הצוות שבו בתום ההפלגה לביתם בסיציליה. ההפלגה לא הייתה קלה, ורבים מבין המלחים חשו ברע במהלכה: הם גילו סימנים של חולשה, סבלו מחום ושיעול, וחוו הגדלת בלוטות הלימפה במפשעות בבית השחי ובצוואר. מספר מלחים לא שרדו, וגופותיהם נזרקו לים, כנהוג. לפני המוות קצות האצבעות שלהם הפכו לשחורות. זה נראה מבהיל.

תוך זמן קצר החלו תושבי סיציליה לסבול מהתסמינים ותוך שבוע - עשרה ימים המתים מילאו את רחובות הערים. הצחנה הייתה איומה. מה עושים על מנת להרחיק את הריח הרע? לוקחים פרחים לבתי הקברות ונושמים את ריחם. מאז נשאר המנהג

להביא פרחים לבתי העלמין. אם תשאלו אנשים למה הם מביאים זרי פרחים לבתי העלמין ספק רב אם הם יידעו מהי הסיבה המקורית.

המחלה החלה להתפשט לערים אחרות ואף צפונה לחופי צרפת. תוך שנתיים מתו באירופה כ-20 עד 25 מיליון איש - בין שליש לחצי מאוכלוסיית היבשת. בכפרים מסוימים הכה המוות באכזריות מיוחדת, וקטל כ-80% מהאוכלוסייה. המגפה לא נעצרה בגבולות אירופה, ועל פי דיווחים מתו בסין לבדה כ-35 מיליון איש – מספר אדיר גם בימינו ובוודאי שבאותם ימים, בהם הייתה האוכלוסייה קטנה בהרבה. מעריכים כי במגפה נספו בין 50 ל-75 מיליון אנשים – מספר אותו קשה לעכל. הייתה זו קטסטרופה איומה, שלא חזרה במימדים כאלו מאז. התקופה הזו – שבין 1347 לבין 1349 ידועה בהיסטוריה כ"מוות השחור". מקור השם הוא מהכתמים השחורים שהופיעו על החולים מעט לפני מותם, כפי שצינתי לעיל.

"ניצחון המוות" – יצירה של פרנציסקו טראיני מהמאה ה-14 מנציחה את התקופה

קל להבין כי האווירה באירופה הייתה קשה מאוד. תאור מאוד מדויק הביא הסופר **בוקאצ'ו** בספרו דקאמרון, אשר כתיבתו הסתיימה שנים בודדות אחרי התקופה הנוראית שאנחנו דנים בה. הספר, שרבים קראו בשל התיאורים הארוטיים שבו, מכיל גם תיאורים נוראים של מגפת הדבר והאימה שתקפה את האוכלוסייה.

בוקאצ'ו תיאר את הזוועה

פחד! כולם פחדו, עשירים כעניים, נוצרים, יהודים ומי לא. הזכרנו יהודים, אז לבטח היה יד ורגל להם במה שקורה! תוך זמן קצר נפוצה שמועה לפיה היהודים מרעילים את בארות המים, מתוך כוונה להשמיד את העולם הנוצרי. מפיצי השמועה הצביעו על כך שהמוות השחור מכה ביהודים פחות מאשר בנוצרים, וראו בעובדה זו הוכחה ניצחת לאשמת היהודים. המחשבה כי הרגלי ההיגיינה הנהוגים בקרב היהודים מקטינים את התמותה לא עלתה על דעתם של האנטישמים (למעשה, רבו באירופה אלו שסברו כי רחצה גורמת להפצת המחלה ויש להימנע ממנה). כתוצאה משמועות אלו הוגלו מספר קהילות יהודיות ממקומן, בעוד שבמקומות אחרים התחוללו פוגרומים רצחניים. הנה רשימה חלקית של ערים שבהן נרצחו אלפי יהודים: טולון, ז'ירונה, שלון, שטרסבורג, פריז, רואן, רומא, אוגסבורג, וירצבורג (שם נספתה הקהילה כולה), פרייבורג, לוצרן, מיינץ, פרנקפורט וקלן.

הקורא שם בוודאי לב שכל הערים הללו נמצאות במערב אירופה, ואמנם בסוף המאה ה-14 התרוקנה אירופה המערבית כמעט לחלוטין מיהודיה, אשר מיהרו להגר לפולין. מגיפת המוות השחור פסחה על פולין, והמלך **קז'ימז' השלישי** העניק להם הגנה וחופש דת. למלך הפולני הייתה מאהבת יהודיה בשם אסתרקה, וכנראה שבזכותה ניאות המלך לקלוט אוכלוסיה יהודית גדולה. כך החלה הנהירה היהודית למזרח

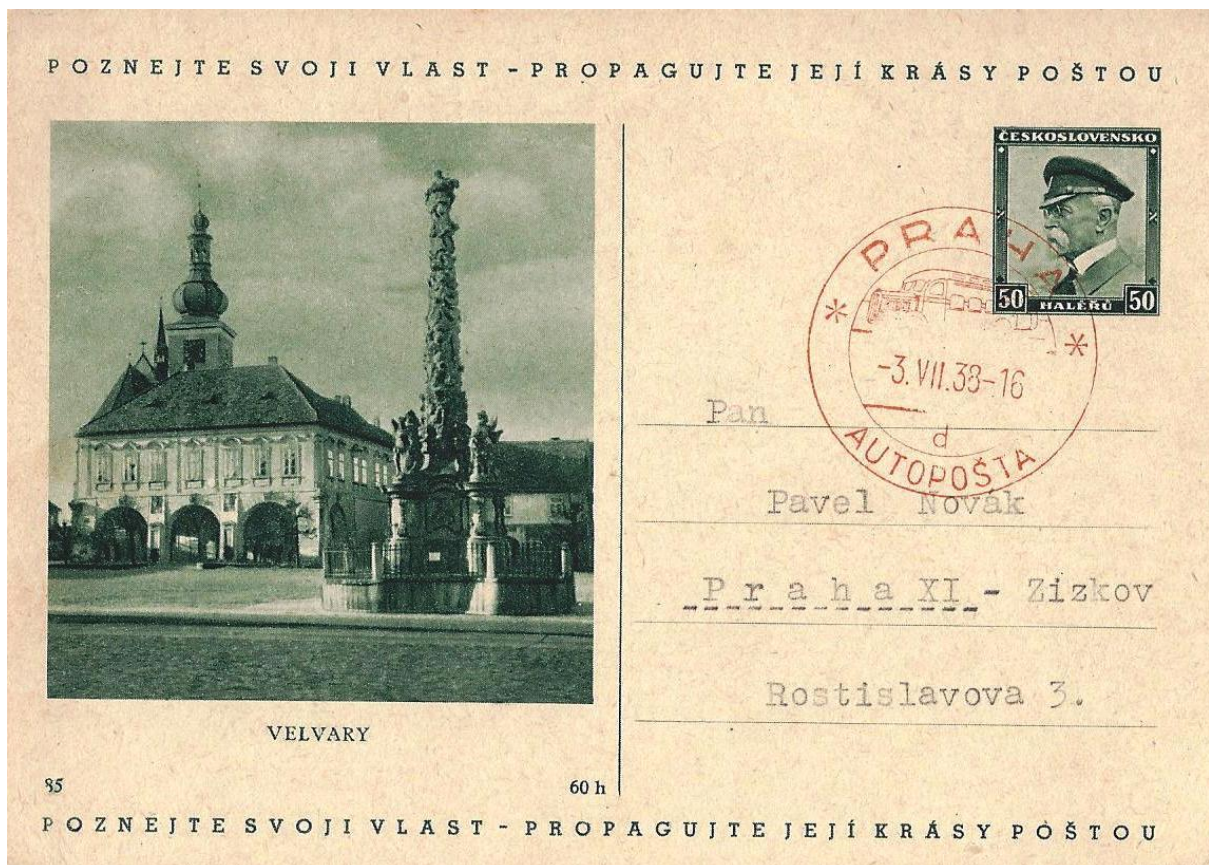
אירופה, ונפתח תור הזהב של יהדות פולין, אשר נמשך כש מאות שנה עד לזוועות השואה.

מי שקם להגנת היהודים, ואף פרסם שתי בולות בנושא, היה האפיפיור **קלמנס השישי**. ממקום מושבו באביניון שבצרפת, הוציא האפיפיור הוראה שלא לפגוע ביהודים מאחר והם אינם אשמים במאומה והטענות שהם מרעילים את בארות המים מופרכות לחלוטין. כאמור, הרצון של האפיפיור להגן על היהודים לא עזר בכל מקום. גם חמש מאות שנה מאוחר יותר, בעת מגיפות החולירע, שוב יהיו היהודים אשמים. מסתבר שכלום לא משתנה במחשבות של האנטישמים.

המלך קזימירז' ה-III
קלט את היהודים.

אבל לא רק חייהם של היהודים באירופה השתנו לבלי הכר כתוצאה מהמגיפה. ההשפעה על הכלכלה הייתה עצומה. תוך זמן קצר נוצר מחסור חמור בידיים עובדות, בעיקר בחקלאות. בעלי הקרקעות ששרדו נאלצו לעבוד לבד או עם מעט הפועלים שנשארו, ובכך היטשטשו הבדלי המעמדות. כמובן שגם התפוקה צנחה, ולא רק במונחים אבסולוטיים אלא גם ביחס לגודל האוכלוסייה, משום שהעובדים החדשים היו פחות מיומנים בעבודתם. רעב כבד התחולל באזורים מסוימים, וחלה עליה דרמטית בתמותת התינוקות.

עמוד שהוקם בוולוורי צ'כיה לציון הניצחון על הדבר.

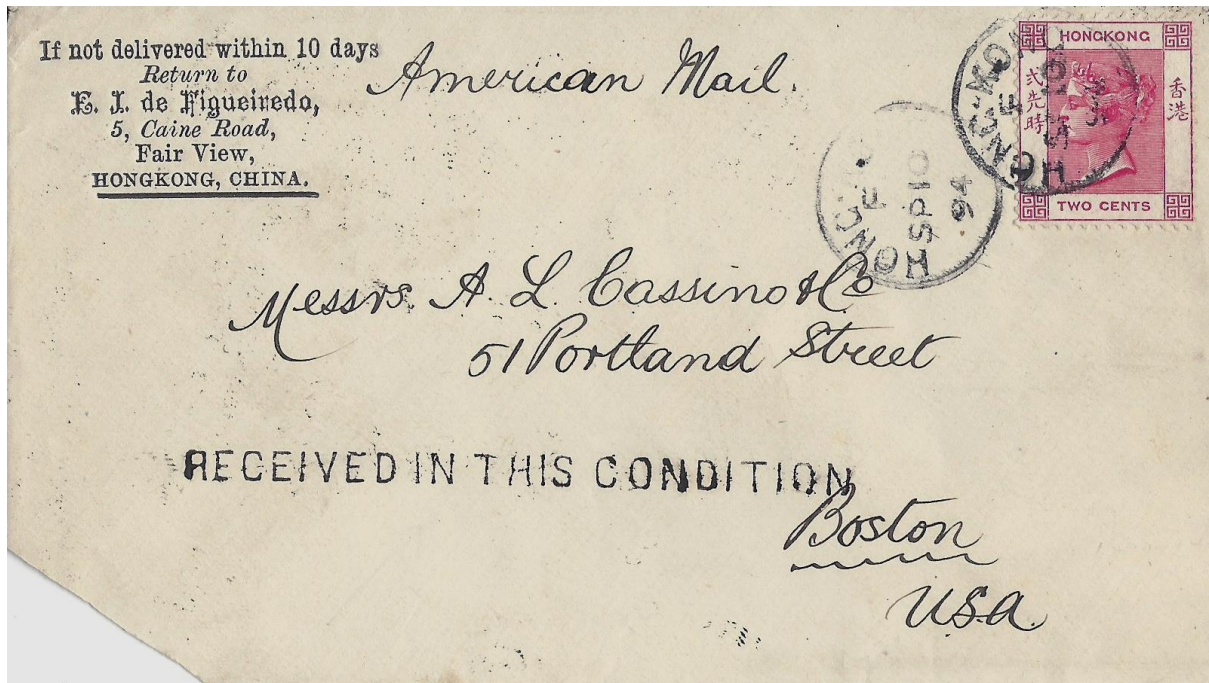
מגיפת המוות השחור החלה להיחלש לאיטה, עד שנעלמה לבסוף בשנת 1349. פסלים ענקיים הוקמו בכיכרות המרכזיים להודות לאלוהים עם שוך המגפה. המטיילים באוסטריה, צ'כיה וגרמניה יכולים לראות פסלים אלו גם בימינו אנו, לרוב מבלי לדעת לכבוד מה הם נבנו. בשנת 2005 הייתי בתערוכת בולים בברנו, צ'כיה, ובה הצגתי את האוסף שלי על מחלות זיהומיות. יום אחד ביקרתי בסניף הדואר המרשים אשר במרכז העיר, והנה מולו ניצב פסל עם מזרקה שנבנה לכבוד היעלמות הדבר! כמה נחמד היה זה עבורי לקשור את העולם הבולאי עם המציאות התיירותית.

נמל העיר דוברובניק (כריכה של קונטרס בולים).

המגיפה הקשה של המוות השחור חלפה אך לא נשכחה. בשנת 1377 החליטו פרנסי עיר הנמל דוברובניק שבקרואטיה של ימינו להקים מקום הסגר, שבו ישהו המגיעים אל העיר בהפלגה. משך השהות בהסגר נקבע לארבעים יום, ומכאן גם נקבע שם המקום – קרנטינה (ארבעים בלשון התקופה). מדוע דווקא ארבעים ימים? משום שהמספר ארבעים נחשב לבעל סגולות מאגיות, והוא נזכר בתנ"ך למעלה מ-130 פעם: ארבעים ימים נמשך המבול, 40 שנה של הליכה במדבר, 40 ימים בהם שהה **משה** על הר סיני לקבל לוחות הברית (הראשונים וגם השניים) ו-40 ימים נמשכה שליחותם של המרגלים אשר תרו את ארץ ישראל. הקורא יסתפק בוודאי בדוגמאות מעטות אלו, ולא יתעקש על ארבעים דוגמאות שונות. המספר ארבעים גם מופיע בנצרות. **ישו** עלה השמיימה ארבעים יום אחרי תחייתו. התענית לפני חג הפסחא נמשך ארבעים יום ויש עוד דוגמאות למכביר. גם הדת המוסלמית אימצה את המספר, וכך תקופת האבל באיסלאם נמשכת ארבעים יום. מאחר ואיש לא הבין את התהליכים הביולוגיים הקשורים במגפות, אין פלא שמנהיגי דוברובניק ביקשו להיעזר במספר מאגי זה, וקבעו ארבעים ימי הסגר.

האם הפעלת ההסגר טובה לכולם? מבחינה בריאותית יש בוודאי יתרון לבידוד. מי שחלה ומת בתקופה ההסגר לא סיכן את תושבי העיר. עבור חיי המסחר זה היה רע מאוד: המסחר היה איטי ומסורבל, והסוחרים התמרמרו. זאת ועוד: השוהים בהסגר נאלצו לשלם עבור מקום הלינה ועבור המזון והשתיה אותם צרכו. עבור פרנסי העיר היה זה עסק לא רע בכלל: מזון איכותי ומקום לינה מכובד לנוסעים העשירים עלה הרבה כסף. אם ברצונם ללגום יין משובח, למה לא? רק שישלמו! תחנות ההסגר הופיעו לאורך חופי מדינות המרכיבות כיום את איטליה כמו גם בצרפת, מלטה ובגבולות האימפריה האוסטרית.

מכתב שנשלח מהונג קונג לבוסטון בספטמבר 1894. באותה עת הייתה מגפת דבר בהונג קונג, ולכן המכתב עבר חיטוי בעשן, מבעד לחתך בצד ימין של המעטפה. על גבי המעטפה חותמת של הדואר האמריקאי המציינת כי המכתב "התקבל במצב זה", כלומר כאשר המעטפה כבר הייתה חתוכה.

לקראת סוף המאה ה-17 חלה ירידה במספר מקרי הדבר באירופה. אך מי שהסיק מכך שאלוהים מרחם על בני האדם התבדה עד מהרה: צרה אחרת, חמורה לא פחות, החלה להתפשט. אבעבועות המופיעות על פני הגוף ועוד בצבע מפחיד, שחור. המחלה מלווה בחום גבוה ובחולשה קיצונית, ואחוז התמותה כתוצאה ממנה הוא גבוה מאוד, ומגיע לכ-30%. המצב קשה הרבה יותר כאשר מדובר בתינוקות או ילדים, והתמותה בקרבם היא עצומה. המחלה הייתה, כמובן, מוכרת לבני האדם, אבל מימדי המגפה הפעם היו נוראים. לבני התקופה לא היה ספק כי זהו עונש שניחת על האנושות.

עונש בלי ספק, אבל עם השלכות גיאוגרפיות. אוניה מספרד עגנה בשנת 1518 לחופי היספניולה (האיטי והרפובליקה הדומיניקאנית של היום). האוכלוסייה כאן הייתה מבודדת כך שלמקומיים לא היה שום חיסון טבעי כנגד מחלות זיהומיות. בין אנשי צוות האוניה היו גם חולי אבעבועות שחורות, וכך ימים ספורים לאחר שהאורחים / הכובשים באו במגע עם המקומיים התחילה הקטסטרופה. חצי מהאוכלוסייה המקומית בני שבט טאינו מתו. מובן שכיבוש האיים הקריביים הפך לקל ומהיר.

הזהב של האצטקים במקסיקו משך את הספרדים שמצבם הכלכלי לא היה מזהיר בלשון המעטה. הסיפור חוזר במדויק: ספרדים חולים העבירו את המחלה למקומיים אשר החלו למות באלפיהם. כך עזרה מחלה זיהומית לחיסולה של אימפריה מפוארת.

קיסר האצטקים מת מאבעבועות שחורות

איך מתמודדים עם מחלה כזו, כאשר לא יודעים מה מקורה, מהיכן היא באה וכיצד היא נראית? תצפיות בהודו גילו עוד לפני כאלף שנה כי נטילת מוגלה מחולה באבעבועות שחורות והחדרתה באדם בריא באמצעות שריטה מספקת הגנה טובה בפני הדבקה. אבל באיזה מינון יש להשתמש? לפעמים כתוצאה מהרכבה זו התפתחה מחלה קשה ושיעורי התמותה הגיעו ל-2%. יתר על כן: בגלל שמדובר במלחה זיהומית קרה שאנשים בסביבת מי שקיבל חלו ומתו.

לשיטת ההרכבה נמצאו תומכים רבים על אף הסכנות הכרוכות בה – דבר המעיד עד כמה היה גדול החשש מאבעבועות שחורות. אחת מהתומכות בשיטה הייתה הליידי **מארי וורטלי מונטגיו**, רעיית שגריר בריטניה באימפריה העות'מאנית. רופאים תורכים גילו את אוזנה כי מי שלקה במחלה לא נדבק בה פעם נוספת. לפיכך הם הציעו להדביק אנשים במחלה באופן יזום בצורה קלה, ולהקנות להם חסינות מפני הידבקות בנסיבות חמורות יותר. הליידי התרשמה מההיגיון שבשיטה ובשנת 1717 חיסנה את עצמה ואת ילדיה בדרך זו. היא אף הצליחה לשכנע את המלך **ג'ורג' הראשון** לאשר הרכבה לשני ילדיו ולנכדיו. כולם ניצלו.

וכך אנו מגיעים לשנת 1796, שנה שבה העולם ישתנה. רופא אחד יגלה את אחת התגליות הגדולות ביותר בתולדות האנושות, ובזכותו ינצלו חייהם של מאות מיליוני אנשים ובעלי חיים. היותו של ממצא זה אלמוני יחסית היא עוול היסטורי משווע.

הישועה הגיעה מ... הפרה!
אדוארד ג'נר מחסן את גיימס פופ.

אדוארד ג'נר היה רופא שעבד באזור הכפרי של גלוסטרשייר שבאנגליה. במשך כעשרים שנה הוא ערך תצפיות וגילה כי נערות חולבות, שחלו באבעבועות הבקר (שהיא מחלה קלה), לא נדבקו באבעבועות שחורות. ג'נר, שהכיר את ניסיונות ההרכבה של מוגלה מחולי אבעבועות שחורות, הניח שהנערות נדבקו באבעבועות הבקר באמצעות מגע עם מוגלה של פרות. לפיכך, הוא הסיק כי ניתן לזרז את התהליך: יש לבצע הרכבה עם מוגלה של פרות באופן יזום, ולהדביק אנשים במחלה קלה, אשר תספק להם חסינות מהמחלה האיומה הקרויה אבעבועות שחורות.

הייתה זו מחשבה יפה ומהפכנית, אך ג'נר נדרש להוכיח את התיאוריה שלו. ב-1796 הוא ביצע את הניסוי הקליני הראשון: הוא לקח ילד בשם **ג'יימס פיפס**, והדביק אותו באבעבועות הבקר. כעבור מספר שבועות הוא החדיר לגופו של פיפס נגעים של אבעבועות שחורות וראה זה פלא – הילד לא נדבק! בכך המציא ג'נר את החיסון הראשון בעולם כנגד אבעבועות שחורות. בימינו מחקר מסוג זה היה נפסל והרופא היה נשלח אל מאחורי סורג ובריא, אך לפני 200 שנה העולם הרפואי היה אחר לחלוטין.

ג'נר הצליח ובגדול. התגלית שלו שניתן להתגונן בפני מחלות על ידי חיסון הציל יותר בני אדם מאשר כל תגלית אחרת. לחיסון קראו Vaccination מהמילה הלטינית Vacca, שפירושה פרה. אל תחשבו שעולם הרפואה קיבל מייד את התגלית. הצרפתים לגלו על ג'נר ושאלו אם רוצה להפוך בני אדם לפרות. רק כאשר החוקר הצרפתי **לואי פסטר** הוכיח את יעילות החיסונים השתתקו המבקרים והתגלית של ג'נר הפכה לקונצנזוס. הייתה זו הפעם הראשונה בתולדות המין האנושי בה פותח חיסון, ובשנת 1980 קבע ארגון הבריאות העולמי שהמחלה מוגרה. נצחונו של ד"ר אדוארד ג'נר הושלם.

עם הזמן חוקרים חשובים הצליחו לפתח חיסונים לרבות מהמחלות הזיהומיות. נזכיר בקצרה את החיסונים שהילדים מקבלים בימינו - כנגד פוליו, שחפת, צהבת ומחלות רבות נוספות. עולם המדע עדיין מחפש חיסונים למחלות כגון מלריה ולכשל החיסוני הנרכש, המוכר יותר בראשי התיבות הלוועזיים שלו, איידס.

אסיים בהמלצה מעשית. בקרוב יתחילו החיסונים נגד שפעת, ואני קורא לכולם: לכו להתחסן! שפעת יכולה להיות מחלה קשה ואפילו קטלנית. אחרי מלחמת עולם הראשונה מתו למעלה מעשרים וחמישה מיליון אנשים מהשפעת הקרויה "ספרדית".

ד"ר הדי פייבל הינו רופא ודוקטור להיסטוריה של הרפואה. ד"ר פייבל מציג מספר אוספים תימאטיים ברמה עולמית – אחד מהם מוקדש למאבק המתמיד במחלות הזיהומיות. בנוסף הוא מציג גם במדורים נוספים כגון תולדות הדואר ומסורת. כתובתו למשלוח תגובות: lord88@bezeqint.net

הירייה שהדהדה בכל העולם שמוליק כהן

מלחמת העולם הראשונה שינתה לחלוטין את העולם. המפה מדינית באירופה שונתה לבלי הכר: האימפריה האוסטרו-הונגרית פורקה ועל שטחה הוקמו מדינות חדשות - אוסטריה, הונגריה וצ'כוסלובקיה. בוסניה, הרצגובינה, קרואטיה וסלובניה צורפו לסרביה ומונטנגרו ויצרו את יוגוסלביה. פולין הוקמה מחדש על שטחים שהיו קודם לכן בשליטת רוסיה, אוסטרו-הונגריה וגרמניה. מחוץ לאירופה השינוי הגדול ביותר היה פירוק האימפריה העות'מנית וחלוקת שטחיה בין אנגליה לצרפת כשטחי מנדט. ברוסיה התחוללה מהפכה, ולראשונה עלו הקומוניסטים לשלטון במדינה כלשהי. החלשות רוסיה עקב המלחמה והמהפכה אפשרה לרפובליקות הבלטיות ולפינלנד להכריז על עצמאותן. בגרמניה אולץ הקיסר וילהלם השני להתפטר, ועל חורבות האימפריה הגרמנית הוקמה רפובליקת ויימאר. ארצות הברית, שעד המלחמה נטתה להתבדלות, הפכה עקב המלחמה למעצמה עולמית.

מחיר הדמים של המלחמה: מכתב שנשלח באוקטובר 1917 מאנגליה לחייל ששירת בחזית הצרפתית. המכתב הוחזר לשולח עם חותמת "לא ניתן להעביר בשל הסיבה המצוינת. להחזיר לשולח". למעלה נרשם בכתב יד "נפל בקרב".

המלחמה גם שינתה את פני החברה. עד למלחמת העולם הראשונה הצפייה הייתה שגשג ימשו כעקרות בית. עם פרוץ המלחמה נוצר מחסור חמור בידיים עובדות,

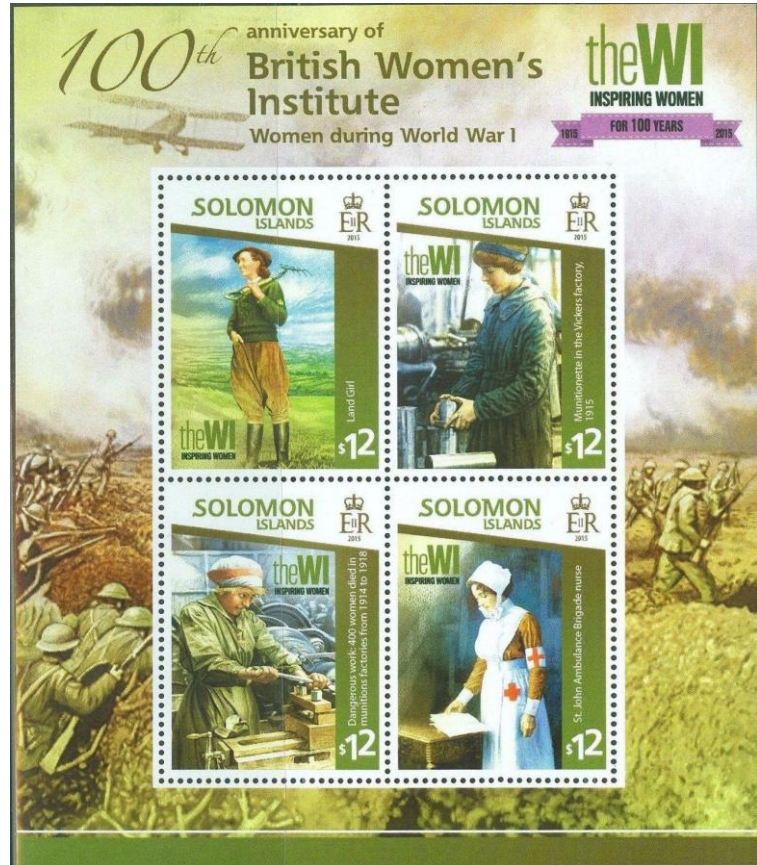
ונשים רבות החלו לצאת לעבודה. עובדה זו גם סייעה מאוחר יותר למאבקן של הנשים לקבל זכות הצבעה. כשמונה מליון חיילים נהרגו במלחמה, ומספר הפצועים היה אף גבוה יותר. מיליוני חיילים חזרו מהחזית שבורים ברוחם והפכו למה שיקרא לאחר מכן ה"דור האבוד". עליית הפציפיזם קשורה אף היא לחוויות הקשות אותן חווה דור זה במלחמה. תוצאות המלחמה זרעו את הזרעים שמהם תצמח כעבור 21 שנים מלחמה איומה עוד יותר – מלחמת העולם השנייה.

האירוע שהצית את המלחמה היה ההתנקשות ביורש העצר של אוסטרו-הונגריה – הארכידוכס **פרנץ פרדיננד**, אולם כאשר רואים את השינויים שפורטו לעיל, די ברור שרצח פוליטי אחד לא יכול לחולל שינויים אדירים שכאלה. גם משך המלחמה – קצת מעל 4 שנים, מרמז שהיו סיבות עמוקות למלחמה מאשר הרצח בסרייבו. אני אנסה לתת סקירה קצרה של האינטרסים שדחפו את הצדדים למלחמה.

צרפת וגרמניה היו יריבות ותיקות עוד מהמאה ה-19. בשנת 1870 לחמו פרוסיה והנסיכויות הגרמניות כנגד צרפת והנחילו לה תבוסה

מרה. קיסר צרפת, נפוליאון השלישי נפל בשבי, וצרפת אולצה להעביר לגרמניה את המחוזות אלזס ולורן. השפלתה של צרפת הגיעה לשיאה כאשר ההכרזה על איחוד הנסיכויות הגרמניות והכתרת **וילהלם הראשון** כקיסר גרמניה התרחשה דווקא באולם המראות בארמון ורסאי. קל לתאר את תחושות התסכול והזעם שחשו הצרפתים כאשר אויבם השנוא ערך את טקס הניצחון האולטימטיבי שלו דווקא במגרשם הביתי. הצרפתים מעולם לא ויתרו על חלומם לנקום בגרמניה ולהחזיר לעצמם את אלזס ולורן.

ב-1888 עלה **וילהלם השני** לשלטון בגרמניה. הוא שאף להפוך את גרמניה למעצמה קולוניאלית, ובהתאם הגדיל את הצי הגרמני למימדי ענק. בריטניה, שראתה עצמה כשליטת הימים, חשה מאוימת מצעד זה, והתקרבה לצרפת כדי ליצור משקל נגד לעוצמה הגרמנית. ב-1904 באו לקיצן מאות שנות עוינות בין בריטניה לצרפת, והן חתמו על ברית המכונה "הסכמה הלבבית".

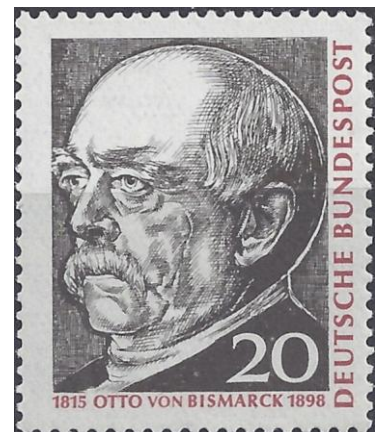
מלחמת העולם הראשונה חוללה תמורה בשאלת מעמד האישה

וילהלם השני נושא דברים
בחגיגות ה-25 לכינון האימפריה

שינוי חשוב נוסף במרקם הכוחות הבין לאומיים היה ההתרחקות בין רוסיה לגרמניה. **ביסמארק**, קנצלר הברזל שאיחד את גרמניה ושירת את וילהלם הראשון, הודח על ידי וילהלם השני. וילהלם גם ויתר על אחד מעקרונות הברזל של ביסמארק: "להישאר חברים עם רוסיה". ביסמארק ראה בצרפת את האויבת העיקרית של גרמניה, ופעל לבדד אותה מדינית. ברית עם רוסיה הייתה עבורו מטרה אסטרטגית, כדי למנוע מצב בו תיאלץ גרמניה להתמודד זו זמנית בחזיתית המזרחית והמערבית. מדיניותו הוכתרה בהצלחה כאשר בשנת 1878 נחתמה "ברית שלוש הקיסרים" בין גרמניה, אוסטרו-הונגריה ורוסיה. אולם ברית זו לא החזיקה מעמד בגלל האינטרסים הסותרים של אוסטריה ורוסיה בבלקן, וכך חתמה גרמניה בהנהגת וילהלם השני על חוזה עם אוסטרו-הונגריה, ללא רוסיה. התוצאה הייתה התקרבות בין צרפת לרוסיה, ששיאה ב"ברית ההסכמה" בין צרפת, בריטניה ורוסיה שנחתמה ב-1908. ברית זאת תעמוד במרכז "מדינות ההסכמה" של מלחמת העולם.

בשנת 1908 סיפחה הקיסרות האוסטרו הונגרית, אשר נהנתה כאמור מתמיכה גרמנית, את בוסניה והרצגובינה. הסיפוח גרם לזעם הן בקרב הסרבים, שראו בחבלי ארץ אלה חלק ממולדתם, והן בקרב בעלת הברית של הסרבים – רוסיה. אי השקט הפנימי ברוסיה (שימשיך ויגבר עד למהפכת 1917) מנע מהרוסים להגיב, אך הפרשה הגבירה את רגשות המרירות שלהם כנגד אוסטרו הונגריה וגרמניה.

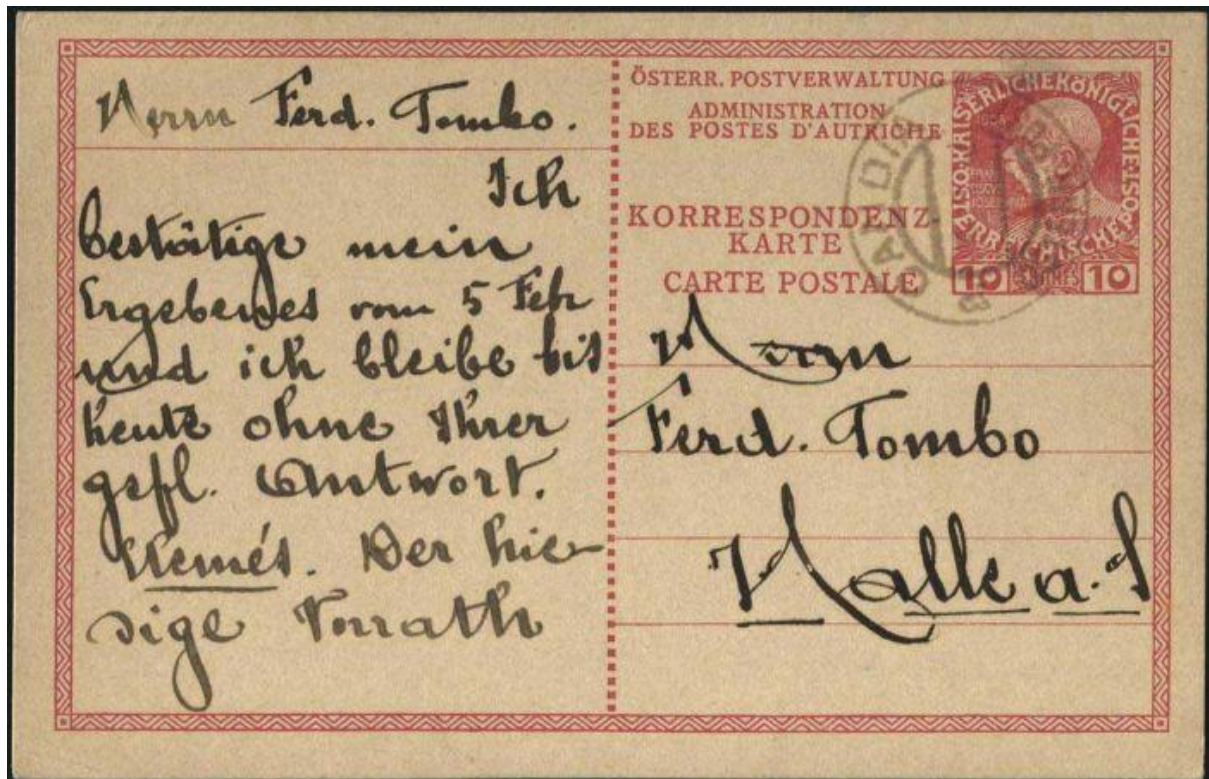

ביסמארק פעל
לבידודה של צרפת.

באימפריה האוסטרו הונגרית חיו בני לאומים שונים, וכל צו היה מתפרסם בלא פחות מ-11 שפות. כאשר עלה הקיסר **פרנץ יוזף** לשלטון בסוף שנת 1848, האימפריה עדין נקראה אוסטריה, ולהונגרים לא היו זכויות מיוחדות. בתחילת כהונתו נקט פרנץ יוזף קו ריכוזי תקיף, ונאבק בכל סממן לאומיות שאינו אוסטרי. יעברו עוד 19 שנים בטרם יבין הקיסר שלא יצליח לדכא את כל הרגשות הלאומיים באימפריה, ובשנת 1867 נקט הקיסר בצעד הפוך לחלוטין: הוא הגיע להסכם עם ההונגרים והפך למעשה את האימפריה לדו ראשית. הקיסר המשיך לשלוט על הונגריה בתוקף תוארו כמלך הונגריה במקביל לתוארו כקיסר אוסטריה. להונגרים הייתה הזכות להקים ממשלה ופרלמנט משלהם, וסמכות לחוקק חוקים בתחומים מסוימים שיהיו בתוקף בהונגריה בלבד. שם האימפריה שונה והפך להיות האימפריה האוסטרו הונגרית.

בחיי האישיים חווה הקיסר טרגדיה קשה. בנו, **רודולף**, אולץ להתחתן עם **סטפני**, ביתו של מלך בלגיה. הוא מעולם לא אהב אותה, ואין זה פלא שמיד לאחר לידת ביתם המשותפת עלו הנישואים הללו על שרטון והזוג נפרד, אך בשל היותם קתולים, לא יכלו להתגרש. עובדת היותו נשוי (לפחות על הנייר) לא מנעה ממנו להיפגש עם נשים

אחרות, ולבסוף הוא התאהב ברוזנת, שהייתה צעירה ממנו ב-13 שנה, ולמעשה עדין נערה (בת 17). הרומן בין השניים הסתיים באופן טראגי: בינואר 1889 נמצאו גופות שני בני הזוג יריות בבקתת ציד בבעלות רודולף. הדעה הרווחת הייתה שרודולף, שהבין שחלומו להינשא לאהובתו לא יתגשם לעולם, רצח את אהובתו והתאבד. מעבר לטרגדיה האישית, מותו של רודולף הותיר את הקיסר ללא בן שימשיך את השושלת (אמנם היו לו 3 בנות, אך בתחילת המאה העשרים איש לא העלה בדעתו שאישה תשלוט על האימפריה), וכך מונה אחיינו, הארכידוכס פרנץ פרדיננד ליורש העצר.

דיוקנו של פרנץ יוזף, הקיסר האוסטרו הונגרי על דבר בולים שהונפק בשנת 1908 לציון 60 שנה לשלטונו.

פרנץ פרדיננד לא היה אדם אהוד בקיסרות. הוא היה אדם מסוגר ויש אומרים יהיר, ומעמדו בחצר הקיסרית היה מעורער. הסיבה לכך הייתה התאהבותו בצעירה בת אצילים, **סופיה**, רוזנת מבוהמיה (אז חלק מהקיסרות האוסטרו הונגרית, היום חלק מצ'כיה). דודו, הקיסר התנגד לנישואים אלה, וטען שעל יורש העצר להתחתן עם בת למשפחת מלוכה, ולא להסתפק באצילה מן השורה. לאחר לחץ כבד של משפחתו, ובצל החשש מטרגדיה נוספת, נעתר לבסוף הקיסר לתחינות אחיינו, ואישר בחוסר רצון בולט את הנישואים. הקיסר הכתיב שני תנאים לאישור: אשת יורש העצר לא תקבל תואר מלכותי, והילדים המשותפים שיוולדו להם לא יוכלו לרשת את הכתר. הקיסר עצמו נעדר מטקס הנישואין, וגם לאחר הנישואין הקפידו בארמון על כללי הטקס והפרידו בטקסים השונים את סופיה מבעלי המעמד המלכותי, כולל מבעלה יורש העצר. היחס הצונן של הארמון ובמיוחד הקיסר כלפי סופיה, גרם לריחוק בין פרנץ פרדיננד יורש העצר, לבין הקיסר פרנץ יוזף.

מעבר למטען האישי הקשה בין שני האישים הללו, היה ביניהם גם פער פוליטי משמעותי. המאה ה-19 לוותה בעליה ברגשות הלאומיים בכל רחבי אירופה. מיעוטים שונים החלו לחלום על הקמת מדינת לאום, או על איחוד עם מדינה קיימת של עמם. הקיסרות האוסטרו-הונגרית הורכבה מלאומים שונים, והלאומיות הגואה הייתה מקור

יורש העצר הארכידוכס פרנץ פרדיננד

למתיחויות פנימיות. חלקי הבלקן שהיו בשליטת הקיסרות היוו כאב ראש תמידי. הלאומנים בבלקן ראו את עצמם כסלאבים ושאפו להתאחד עם סרביה. הפתרון שבו תמך יורש העצר היה הפיכת הקיסרות הדו-ראשית לתלת ראשית, דהיינו להשוות את מעמד הסלאבים למעמד ההונגרים. המשמעות של צעד שכזה היא ביזור הכח הפוליטי ושינוי הזהות של הקיסרות, דבר שגרר אחריו התנגדות עזה של רוב אנשי המשטר, כולל של פרנץ יוזף עצמו. גם הלאומנים בבוסניה והרצגובינה התנגדו לתוכנית שכזאת, משום שעבורם הפתרון היחיד היה איחוד עם סרביה ומונטנגרו.

ביוני 1914 ערך הצבא האוסטרו הונגרי תמרונים בהרים הסובבים את קוסובו. יורש העצר, פרנץ פרדיננד שהשקיף על תמרונים אלו, הוא החליט לנצל את שהותו באזור ולבקר בקוסובו. הידיעה על הביקור המתוכנן פורסמה בעיתונות המקומית מספר שבועות קודם לכן. את הידיעה קראו לא רק אזרחים מן השורה, אלא גם הלאומנים הסלאבים, שהתנגדו לשליטה האוסטרו הונגרית באזור. וכשם שהעירייה ומושלי האזור התכוננו לביקור הצפוי, כך התכוננו אליו גם חוגי הלאומנים.

בבוסניה פעל ארגון לאומני בשם "בוסניה הצעירה". בשנת 1911 דוכאה באש הפגנה שהם ערכו נגד שליטת אוסטריה בבוסניה והרצגובינה. כתוצאה מכך, שינה הארגון את שיטת הפעולה שלו והחל לתמוך במאבק מזוין. הארגון שיתף פעולה עם ארגון הטרור הסרבי "היד השחורה" ששאף להחזיר לסרביה שטחים שנלקחו ממנה על ידי אוסטרו הונגריה. בראש היד השחורה עמד **דרגוטון דימטרייביץ'**, שנודע יותר בכינויו אפיס (דבורה בלטינית). אפיס לא היה אזרח מן השורה, הוא היה גם ראש המודיעין הצבאי הסרבי. כן, דימטרייביץ' שימש בעת ובעונה אחת כראש המודיעין הצבאי וכמפקד ארגון טרור. במאי 1914 ביקרו שלושה מחברי "בוסניה הצעירה" בבלגרד, וקיבלו מאנשי היד השחורה ארבעה אקדחים ושש פצצות. למרות שאין לכך הוכחה חד משמעית, מרבית ההיסטוריונים סבורים שהיד השחורה, ואפיס, שעמד בראשה, ידעו בדיוק למה נועדו הפצצות והאקדחים.

וכך הגענו ליום הגורלי: ה-28.6.1914. העיר סרייבו לבשה חג. לא בכל יום מבקר אותה יורש העצר של הקיסרות. בסביבות השעה 10:00 בבוקר הגיע לעיר יורש העצר, מלווה באשתו סופיה. הם נכנסו לרכב פתוח, ונסעו ברחוב פרנץ יוזף לכיוון העירייה. המונים עומדים לאורך המסלול ומריעים ליורש העצר. ביניהם נמצאו גם חברי "בוסניה הצעירה", שתכננו לנצל את האירוע על מנת לרצוח את יורש העצר. המתנקשים פוזרו בקהל במרחק של כ-200 מטר זה מזה, כך שאם אחד יכשל, יוכל

אחר לבצע את ההתנקשות. הרכב עובר מול המתנקש הראשון, **דנילו איליץ'**, שנותר קפוא ומשותק מאימה. לאחר מכן עובר הרכב מול המתנקש השני, **וּסו צ'וּרילוביץ'**, תלמיד בית ספר בן שמונה עשרה. צוּרילוביץ' הצליח לשלוף את הנצרה מהפצצה שהחזיק בידו ולזרוק אותה לכיוון הרכב. נהג הרכב זיהה את החפץ שעף לכיוונו והאיץ, כך שהפצצה פגעה בחלק האחורי של הרכב, נפלה לכביש והתפוצצה סמוך לרכב הבא בשיירה. ההתנקשות נכשלה ופרנץ פרדיננד יצא ללא פגע. ההרוג היחידי היה קצין משטרה צבאית, כאשר מספר קצינים נוספים נפצעו. שאר המתנקשים הבינו שאבדו סיכוייהם להגיע לפרנץ פרדיננד ונמלטו מהמקום. רובם יתפסו מאוחר יותר.

מעטפה יוגוסלבית עם חותמת פרטית ואיור צד לציון 40 שנה לרצח בסרייבו על ידי "בוסניה הצעירה".

השיירה של פרנץ פרדיננד הגיעה לבית העיריה, שם נערך עבורו טקס קבלת פנים. ראש העיר נשא נאום שהוכן מראש, ובו תאר את האהבה שחשים אנשי סרייבו לזוג המלכותי, ונאמנותם לאוסטרו-הונגריה. פרנץ פרדיננד הזועם קטע את דבריו: "אני בא לערוך אצלך ביקור, ואת פני מקדמים בפצצות! למה אתה מתכוון כשאתה מדבר על נאמנות?" מיד לאחר מכן הוחלט לבקר את אחד הקצינים שנפצעו בבית החולים. הזוג המלכותי נכנס שוב לרכב הפתוח והחלו בנסיעה מהעירייה אל בית החולים. על האפשרות שמתנקשים נוספים ממתינים לירש העצר, הגיב מושל בוסניה באמירה שהבוסנים אינם נוהגים להתנקש פעמיים באותו היום.

השיירה החלה עושה את דרכה לבית החולים, אולם איש לא חשב לספר לנהג על השינוי בתוכנית. הוא החל לנסוע ליעד אחר על פי לוח הזמנים המקורי, כאשר הרכב פנה שוב לרחוב פרנץ יוזף, הבין מושל בוסניה שהנהג אינו נוסע לבית החולים, והורה

לנהג לעצור, ולשנות את המסלול. באותו רגע יצא מבית קפה אחד המתנקשים, **גברילו פרנציפ**. פרנציפ המאוכזב מכישלון ההתנקשות כשעה לפני כן, לא האמין למראה עיניו: ממש מטרים ספורים מולו נעצרה לפתע מכוניתו של יורש העצר. הוא שלף את האקדח שהיה בכיסו, רץ לכיוון המכונית וירה פעמיים. ירייה אחת פגעה בפרנץ פרדיננד, והשנייה בסופי אשתו. מילותיו האחרונות של פרנץ פרדיננד היו "סופי, סופי, אל תמותי. הישארי בחיים למען ילדינו!". לאחר מכן הוא מת מפצעיו. גם סופי אשתו מתה בהתנקשות.

את ההתנקשות ניתן היה למנוע בקלות. למרות שבבלקן כבר אירעו התנקשויות כנגד בעלי תפקידים בשלטון, והאזור היה ידוע כקן צרעות, איש לא התייחס לאפשרות של התנקשות בפרנץ פרדיננד ברצינות. יתרה מזאת, מודיע בתוך ה"יד השחורה" הודיע לראש ממשלת סרביה על העברת אמצעי הלחימה לבוסניה הצעירה. ידיעה מעומעמת יותר הועברה לאוסטרים אך מסיבה לא ידועה לא התייחסו אליה ברצינות. מושל בוסניה, אשר היה אחראי לאבטחת הארגון, התייחס לאפשרות של ניסיון התנקשות בזלזול: כאשר המזכיר המדיני שלו הזכיר את

גליונית מזכרת ובה נראים פרנץ פרדיננד ורעייתו סופי. ברקע רגע ההתנקשות בחייהם: הירייה שהדהדה בכל העולם.

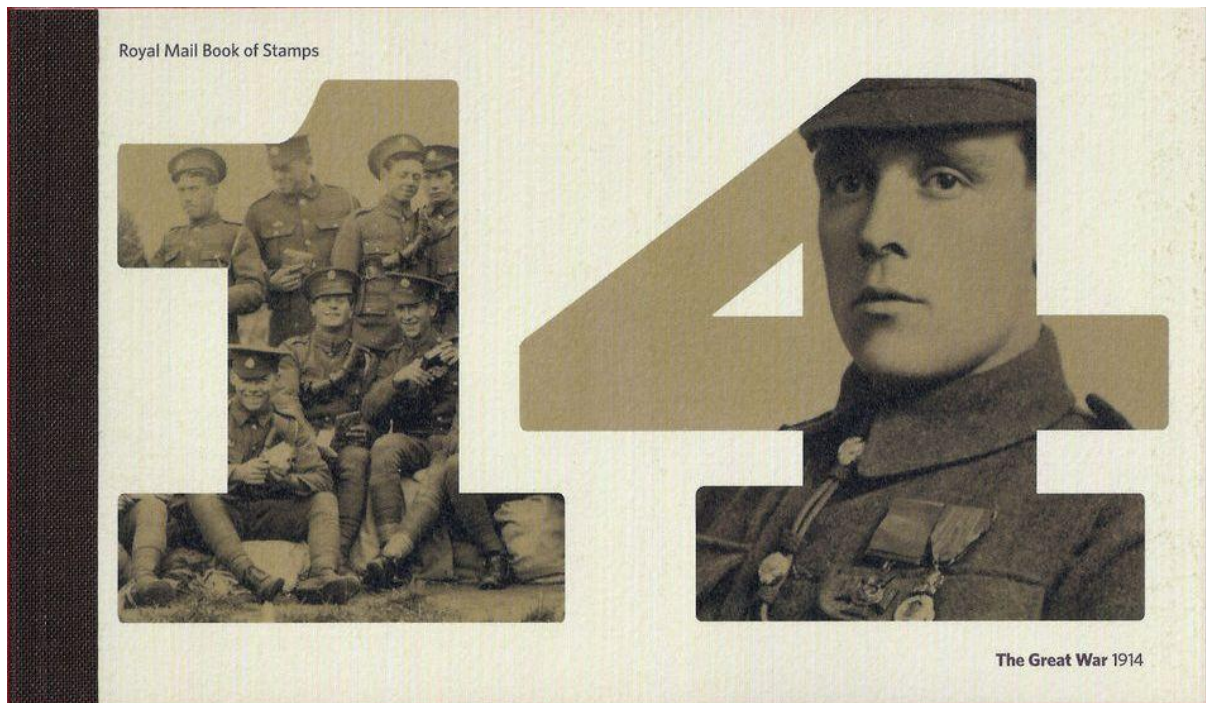
הסיכון שנובע מארגון "בוסניה הצעירה", טען המושל שאין שום סיבה לפחד "מחבורת ילדים". בישיבות שקדמו לביקור הוקדש יותר זמן לתפריט ולטמפרטורת ההגשה של המאכלים השונים מאשר לשאלת האבטחה. ההתנקשות ביורש העצר לא הצליחה בשל תכנון קפדני ומוצלח של המתנקשים, אלא בשל מחדלי אבטחה שלא ייאמנו.

פרנץ פרדיננד לא היה אדם אהוד באוסטריה והאימפריה לא נשטפה בגל אבל לאחר מותו. הקיסר קיבל את ההודעה בבית הנופש שלו באישל, ולא הפגין כל תגובה רגשית לידיעה. לעומת זאת בהחלט הורגש זעם בשל הדרך בה מת יורש העצר: יומיים לאחר הרצח נעצרו יותר ממאתיים סרבים באזורי הבלקן שהיו נתונים לשליטת האימפריה, ועד סוף יולי מספרם עלה ל-5,000. מספר איכרים סרבים ניתלו ללא משפט. 150 מהעצורים יתלו עם פרוץ המלחמה.

בקרב הציבור נתפסה סרביה כאחראית לרצח. ממשלת אוסטריה החליטה לנצל את הרצח כדי לבוא בחשבון עם סרביה, שנתפסה כאחראית לליבוי הרגשות הלאומיים של בני בוסניה והרצגובינה. הפקידות הבכירה בממשל הקיסרי גם העריכה שענישה

צבאית חמורה תרתיע בני לאומים אחרים החיים תחת שלטון האימפריה מלפעול נגד הקיסרות. על מנת להבטיח תגובה בין לאומית אוהדת הוכן מסמך אולטימטום לסרביה, שהכיל דרישות שאיש לא האמין שהיא תסכים לקבל. בין הדרישות היו פירוק האגודות הלאומיות, חיזוק הפיקוח על העיתונות בסרביה, מעורבות אוסטרית רשמית בחקירת הרצח ושפיטת האשמים שימצאו על ידי פקידים אוסטרים על אדמת סרביה. בזמן ניסוח הדרישות וידאו האוסטרים כי במקרה שהרוסים יסייעו לסרביה הם יקבלו סיוע מגרמניה. למעשה הגרמנים היו אף יותר להוטים מהאוסטרים להעניש את הסרבים על הרצח. יש היסטוריונים הסבורים כי הגרמנים קיוו כי הרוסים יגררו למשבר וכך הם יוכלו לפתוח במלחמה כנגד רוסיה מבלי להיחשב הצד התוקפני.

ב-19.7.1914 החליטה בחשאי הממשלה האוסטרית להכריז מלחמה על הממלכה הסרבית. האולטימטום לסרביה הוגש ארבעה ימים לאחר מכן. זאת אינה טעות: כאשר האוסטרים הגישו את האולטימטום לסרביה, כבר היה מנוי וגמור איתם לכבוש את סרביה ומונטנגרו ולספחם לקיסרות. לתדהמת האוסטרים קיבלו הסרבים את האולטימטום, מלבד הסעיף שדרש להתיר פעילות פקידים אוסטרים בתוך תחומי סרביה. האוסטרים, שהחליטו כאמור עוד טרם הגשת האולטימטום לפלוש לסרביה, קפצו על הסירוב לסעיף יחיד זה כמוצאי שלל רב.

מאה שנה למלחמת העולם הראשונה. כריכת קונטרס יוקרה בריטי

ב-28.7.14 חתם הקיסר פרנץ יוזף על הכרזת המלחמה נגד סרביה. ראש ממשלת סרביה הגיב במילים "אוסטריה הכריזה עלינו מלחמה. הצדק עימנו, אלוהים יעזור לנו". באותו היום הרס צבא סרביה את הגשרים על נהרות הדנובה והסאווה על מנת למנוע מכוחות אוסטרים להשתמש בהם. למחרת הרעישו כוחות אוסטרים את בלגראד. היו אלה היריות הראשונות של מלחמת העולם הראשונה.

מיד עם הכרזת המלחמה על סרביה, החלה רוסיה בגיוס כוחות. גרמניה דרשה מרוסיה להפסיק את ההכנות למלחמה, וכשרוסיה סירבה לבטל את הגיוס, הכריזה עליה גרמניה מלחמה בראשון לאוגוסט. כעבור יומיים, ולאחר שצרפת סירבה להכריז על ניטרליות, הכריזה גרמניה מלחמה גם עליה ופלשה מייד לבלגיה על מנת לאגף את הביצורים הצרפתיים על גבול צרפת גרמניה. בריטניה הכריזה מלחמה על גרמניה ביום המחרת, 4.8. וכך בתוך כשבוע הפכה מלחמה קטנה בבלקן למלחמה בין המעצמות החזקות ביותר באירופה. בהמשך יצטרפו למלחמה גם האימפריה העות'מנית (באוקטובר 1914) וארצות הברית (אפריל 1917).

מה קרה לקושרים עצמם? כל חברי חוליית הקושרים, פרט לאחד, נתפסו על ידי האוסטרים. הם זכו למשפט הוגן, ובסיומו הבגירים שביניהם נידונו למוות והקטינים לשנות מאסר ארוכות. דנילו איליץ' שקפא על מקומו ולא היה מסוגל לזרוק את הפצצה הראשונה, ווסו צ'וורילוביץ', שזרק את הפצצה שהחטיאה את הארכידוכס (אך הרגה קצין צבא אחר) נידונו למוות. פרנציפ עצמו נידון לעשרים שנות מאסר, אך מת בכלא האוסטרי באפריל 1918 כתוצאה משחפת. בתקופה שבה הייתה יוגוסלביה קיימת היחס אל פרנציפ היה כגיבור לאומי. היום סרייבו נמצאת בתחום בוסניה, והבוסנים אינם נוטים להזדהות עם לאומנים סרבים.

גם גורלו של דרגוטון דימיטרייביץ' (אפיס) לא שפר. במהלך המלחמה נכבשה סרביה על ידי אוסטרו-הונגריה וبولגריה, והצבא הסרבי נסוג באופן מסודר יחסית ליוון, בעלת בריתם. בהיותו ביוון הוא נשפט יחד עם שני קצינים אחרים בשל ניסיון להתנקש בחיי יורש העצר הסרבי. כנראה שהיה לו קשה להיגמל מהרגלים ישנים. במהלך המשפט טען דימיטרייביץ' כי מטרת המשפט היא להעלים את כל העדויות באשר לנסיבות פרוץ המלחמה. טענה זו לא עזרה לו, והוא הוצא להורג.

שמוליק כהן הוא מורה דרך וחובב היסטוריה, האוסף בולים בנושא הסכסוך הישראלי ערבי. כתובתו למשלוח תגובות: scohn@netvision.net.il

בקרב בנושאון

גליונות על "פנטסיה ודמיון" ועל "עולם הילד"

אם ברצונכם לפרסם מאמר או ידיעה בחוברות אלו הנכם מוזמנים לפנות אל עורכי נושאון בהקדם האפשרי בדואר אלקטרוני noson.ed@gmail.com. ניתן גם לכתוב לנו או בדואר רגיל (בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 63506. סדר החוברות ומועד פרסומן ייקבע בהתאם להענות מחברי המאמרים.

ברוך הבא ד"ר מנחם מנפרד ברגמן יצחק ברק

כיושב ראש איל"ת יש לי הזכות לקדם בברכה כחבר חדש באגודה את **ד"ר מנחם מנפרד ברגמן**, אחד מבכירי הבולאות התימאטית בעולם כולו. לטובת הדור "שלא ידע את יוסף", הנה דברי הסבר קצרים.

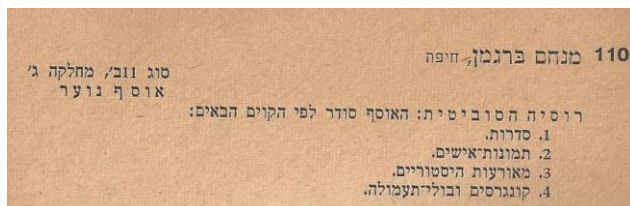
בשנת 1945, "היום לפני שבעים שנה", נערכה בתל אביב תערוכת הבולים הראשונה בארץ ישראל. מעין בקטלוג התערוכה, שהוא היום פריט אספני בפני עצמו, ניתן ללמוד על התפתחות התחביב שלנו לאורך השנים. כקוריוז אציין כי טקס הפתיחה של התערוכה שודר בשיגור ישיר ברדיו – דבר עליו ניתן רק לחלום כיום.

האוספים שהוצגו בתערוכה שייכים, כמעט כולם, לתחום המוכר כיום כבולאות קלאסית. ברשימת המציגים נכלל גם נער מחיפה בשם מנחם ברגמן שהציג אוסף של רוסיה הסובייטית, המסודר בארבעה חלקים: סדרות, תמונות אישים, מאורעות היסטוריים וקונגרסים ובולי תעמולה. מאז חלפו, כאמור, שבעים שנה, וד"ר ברגמן עודנו בולאי פעיל המציג את אוספו. כה לחי!

עוד בימי ילדותו, לפני כ-80 שנה, החל ד"ר ברגמן לטפח אוסף בולאי המוקדש לתנועה האולימפית ולמשחקים האולימפיים. בצד האוסף הבולאי הוא מחזיק גם אוסף כללי של ממורביליה אולימפית. בזכות אוספים אלו, אשר נודעו בכל העולם ברמתם הגבוהה ובפריטים עוצרי הנשימה שבהם, התמנה ברגמן לתפקיד מנהל מוזיאון הדואר של הועד האולימפי בלוצאן שבשווייץ.

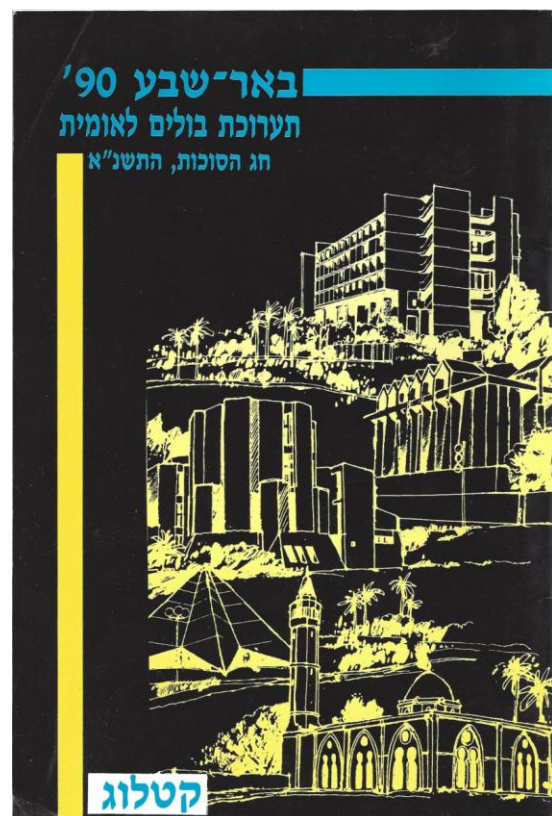

קטלוג התערוכה – פילא תש"ה

ד"ר ברגמן – ד"ר לרפואת שיניים במקצועו – הוא אחד האנשים החשובים ביותר בהיסטוריה של הבולאות התימאטית. בצורה גסה ניתן לומר כי האיסוף על פי נושאים החל לאחר מלחמת העולם השנייה. מנפרד ברגמן היה מהראשונים שפיתחו את התמאטיקה במובנה המודרני, כלומר באמצעות אוסף המציג "סיפור" מתוך ראייה רחבה של הנושא, ומשלב בתוכו פריטים בולאיים מגוונים ואיכותיים. בהיותו אחד מבכירי אספני התמאטיקה בעולם כולו, הוא היה לאחד מראשי ה-FIP ושימש כיושב הראש של הועדה התימאטית של האירגון. בתפקידו זו קידם את כללי התצוגה המודרניים, המשמשים אותנו גם כיום (במהלך השנים חלו, כמובן, שינויים בפרטים שונים בשיטות הניקוד, אולם עקרונות הבסיס נשארו כשהיו בימיו של ברגמן). כשופט בינלאומי הוא הצליח להנחיל את הכללים ואת התפיסה הבולאית שלו לדורות של אספנים, מציגים ושופטים.

אף שד"ר ברגמן מתגורר זה שנים רבות בשווייץ הוא סייע רבות לבולאות בארץ בכלל ולבולאות התימאטית הישראלית בפרט. כאשר נערכה בישראל התערוכה הבולאית העולמית בשנת 1998 שימש ד"ר ברגמן כמזכיר חבר השופטים. בשנת 1990 נערכה בבאר שבע תערוכת בולים לאומית, במהלכה התקיים כנס הייסוד של איל"ת. ד"ר ברגמן הגיע ארצה במיוחד לתערוכה, השתתף בכנס היסוד, והעביר סמינר על מהותה של הבולאות התימאטית, תוך הדגמות מהתצוגה שלו "פוליטיקה ואולימפיאדות". התימאטיקה בישראל הייתה אז בחיתוליה, ורבים ממשתפי הכנס זוכרים עד היום עד כמה התרשמו מהרצאתו של ברגמן. הקוראים מוזמנים לעיין בתימטאון (שמו הקודם של נושאון) מספר 3 ובו תקציר הסמינר. גם עשרים וחמש שנה לאחר מכן הדברים עדיין רלבנטיים וחשובים.

ציבור התימטיקאים בעולם כולו חייב רבות לד"ר ברגמן. על אחת כמה וכמה נכונים הדברים ביחס לתימטיקאים בארץ ולחברי איל"ת. זכות גדולה היא לנו שד"ר ברגמן בחר להיות חבר באגודתנו. ברוך הבא!

האם שילמת כבר את דמי החבר לשנת 2015?

מעשה בשני רובל

לפני מספר שנים נתקלתי
בקטלוג של מכירה פומבית
בפריט אשר זה היה תיאורו:

"1883, פודולסק, בול זמסטבו
על מסמך דוארי עם חותם שעווה
ובשניהם זוג פטישים צלובים.
הפריט במצב שברירי אך שלם".

זה נראה לי מעניין: זוג פטישים צלובים הוא סמל של כרייה, כך שזה רלוונטי לאוסף המינראלים שלי. בול זמסטבו וחותם שעווה מוסיפים איכות וגיוון לכל אוסף בולאי ולכל תצוגה תימאטית. אך ראשית רציתי לוודא כי אמנם בפודולסק מתנהלת פעילות כרייה שתצדיק את השימוש במוטיב זה בסמל ההראלדי של העיר. חיפושים באינציקלופדיות ובאינטרנט העלו חרס בידי. אולם אז שוחחתי עם חבר לעבודה, עולה חדש מברית המועצות לשעבר, והתברר לי כי הוא עלה ארצה מפודולסק. האיש ידע לספר כי עושרה של פודולסק הגיע מחציבת אבנים לבנייתה של מוסקבה.

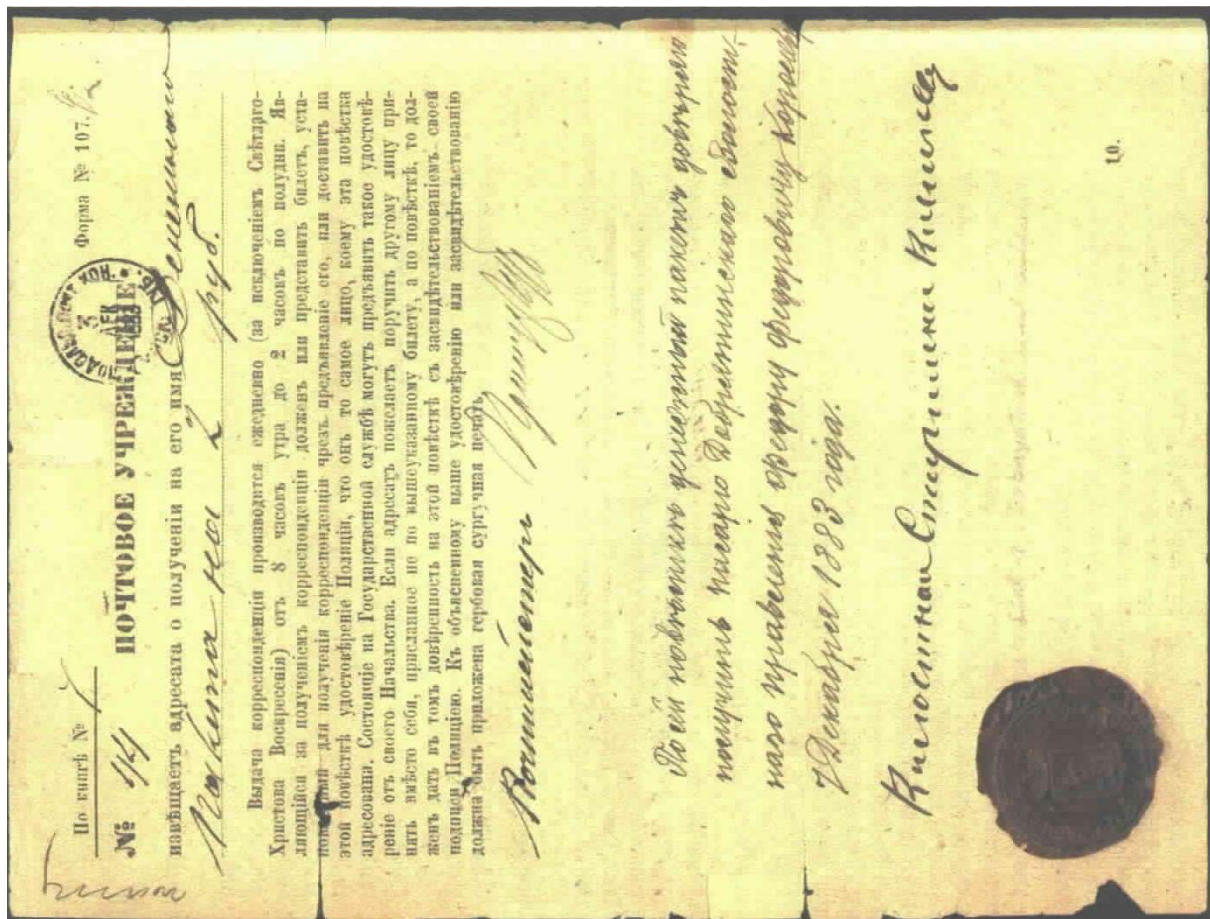
מצוייד במידע זה זכיתי בפריט במכירה הפומבית ומיהרתי לשלב אותו בתצוגה שלי. בתערוכה בינלאומית בקופנהאגן ראיתי פריט דומה בתצוגה שהוקדשה לדואר זמסטבו, כך שהייתי משוכנע כי ברשותי פריט בעל ייחוס מכובד. ואז בתערוכת קוריאנה 2002 בחן צוות המומחים של התערוכה את הפריט שלי מקרוב. לדעת המומחים בתערוכה הפריט מוטל בספק, משום שהבול נפסל לשימוש באמצעות דיו (ולא על ידי חותמת) אשר אינו קושר את הבול למסמך. במילים אחרות, ייתכן והבול הודבק על גבי המסמך במועד מאוחר יותר. כדי להציג את הפריט בשנית נדרשתי להביא אישור מומחה ביחס לכשרותו. בלשון המעטה, הייתי מאוכזב מאוד.

צידו הקדמי של הפריט ועליו בול זמסטבו

חיפשתי מומחה המוכר על ידי ה-A.I.E.P (האיגוד הבינלאומי של המומחים בבולאות) בתחום של בולי זמסטבו, והגעתי אל **פרופסור אורטוין גרייס** מגרמניה, אשר בחן את הפריט וסיפק לי את האישור הדרוש. זאת ועוד, חוות הדעת של פרופסור גרייס העניקה לפריט מימד נוסף, ובה בשעה העמיקה את הידע הבולאי שלי:

הפריט הוא הודעה רשמית, אשר נשלחה ב-3 בדצמבר 1883 מאת סניף הדואר המרכזי במחוז פודולסק לאחד בשם **איוואן ואסילייב**, ראש הכפר דובריאנטינו. ההודעה מבשרת, כי מכתב ובו שני רובל התקבל במשרד בדואר הראשי של מחוז פודולסק, אשר שכן בעיר פודולסק. בול זמסטבו בערך נקוב של 5 קופיקות הודבק על גבי המסמך. מאחר ומקבל המכתב – האדון ואסילייב – הוא שהיה צריך לשאת בעלות הדואר, הרי שהבול משמש למעשה כבול "דמי דואר". הבול נפסל לשימוש חוזר בעזרת ציור של צלב אשר נעשה בעט נובע בסניף הדואר הראשי. זו הייתה הדרך היחידה בה הוחתמו בולי זמסטבו במחוז פודולסק לכל אורך התקופה בה שירות זה ניתן במחוז. במקרה שלנו הסימון בעט **חורג במעט** מגבולות הבול וקושר אותו למסמך, כך שמדובר במסמך אמיתי ולא מזויף.

צידו האחורי של המסמך ובו חותם השעווה.

המסמך הועבר באמצעות שירות דואר זמסטבו לסניף האזורי המשרת את דובריאנטינו. בסניף זה התקבל המסמך על ידי פקיד בשם **פדור פדורוביץ' קורונייב**, אשר העביר את ההודעה לנמען וגבה ממנו את התשלום בסך חמש קופיקות. החלק

המודפס של ההודעה מסביר לנמען כיצד הוא יכול לקבל לידי את הכסף שנשלח עבורו – כאמור, שני רובל.

חותם השעווה בהגדלה, עם הסמל ההראלדי של מחוז פודולסק

חותם השעווה הוא של הסניף האזורי של דובריאנטינו, והוא מראה את הסמל ההראלדי של פרובינצית מוסקבה למעלה ואת הסמל ההראלדי של מחוז פודולסק למטה. סמל זה – של המחוז – מציג זוג פטישים צלובים, אותו ניתן גם לראות בכל בולי הזמסטבו שהונפקו במחוז זה. פטישים מסוג זה משמשים לסיתות אבן, ומקור הסמל הוא בכך שהתעשייה הבולטת במחוז הייתה חציבת אבנים וסיתות, בעיקר לעיר הבירה מוסקבה.

עד כאן דבר המומחה. סוף טוב הכל טוב! הפריט שלי קיבל, איפוא, תעודת כשרות, והועבר אחר כבוד למקום בולט בפרק של האוסף שלי המוקדש לניצולם של חומרים. עבורי היה בסיפור זה שיעור מאלף על הדרישות הכרוכות ברכישת חומרים בולאיים קלאסיים. זהו חלק מעקומת הלמידה הכרוכה בתצוגה בולאית ברמות הגבוהות, ולכן חשבתי שמן הראוי לחלוק את הסיפור עם קוראי נושאן.

יוסי חרש, גיאולוג במקצועו, אוסף בולים בנושא מינרלים. התצוגה שלו - "מינרלים: מקורם, ניצולם והשימוש בהם" - זכתה במדליית זהב ברמה הבינלאומית במספר תערוכות עולמיות. יוסי גם משמש כנשיא האגודה הבולאית של אבני החן, המינרלים והתכשיטים של ה-ATA (ה-Gems, Minerals and Jewelry Study Unit). כתובתו למשלוח תגובות: jcharrach@gmail.com

לא קיבלת את נושאונט?

נושאונט, העיתון הבולאי המקוון הראשון בשפה העברית, מופץ ארבע פעמים בשנה. חברי איל"ת זכאים לקבל אותו ללא תשלום, אולם לצורך הפצת נושאונט אנו זקוקים לכתובת הדואר האלקטרוני (e-mail) שלכם. כתובתכם תשמש את ועד האגודה

ואת העורכים לצרכי פעילות האגודה בלבד, ולא ייעשה בה כל שימוש אחר. פנו אלינו עוד היום לכתובת noson.ed@gmail.com, וגם אתם תקבלו את נושאונט. נשמח גם לשלוח לכם גליונות קודמים, על פי בקשה.

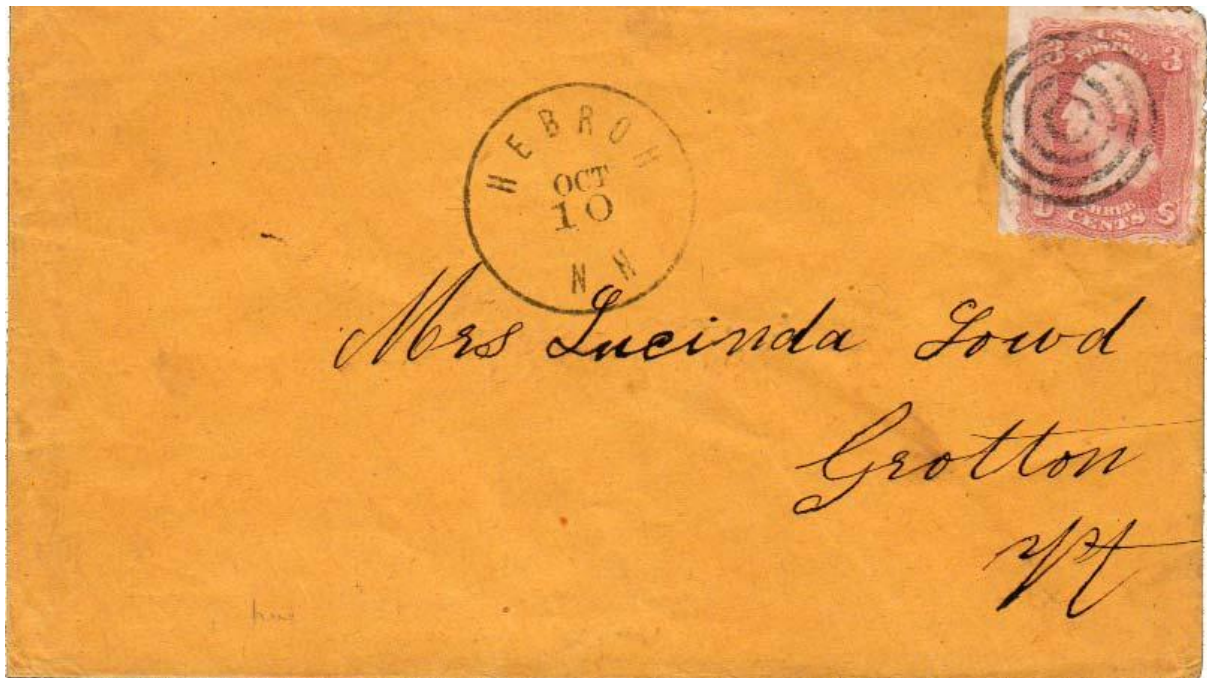

תימאטיקה מתחת לפטיש

מדור זה מוקדש, כפי ששמו מרמז, למכירות פומביות בולאיות ברחבי העולם הגדול. מטרתנו היא לחשוף את הקורא למקורות בהם ניתן להשיג חומר בולאי איכותי מעבר לזה אותו ניתן למצוא באתר איב"י. הפעם נחרוג מהשיגרה ונפנה אתכם לסוחר המוכר את מרכולתו שלא

במסגרת מכירה פומבית אלא במחיר נקוב. ההצדקה לחריגה זו היא, שמכירות פומביות אינן מטרה אלא אמצעי להשגת חומר בולאי, ואל לנו לפסול אמצעים אחרים.

ג'ים פורטה הוא סוחר אמריקאי הפועל בלאס וגאס. החוזקה שלו – הפורטה שלו אם תרצו – היא תולדות הדואר בארצות הברית. הדבר עולה גם משם אתר האינטרנט שלו – www.postalhistory.com. זה לא המקום לחפש בולים ואף לא פריטים הקשורים בבולים כגון הגהות הדפסה. זה בהחלט המקום למצוא מעטפות מעניינות.

אחד התחומים ה"חמים" בבולאות תימאטית הוא איסוף חותמות ממקומות אשר לשמם יש חשיבות תימאטית. כידוע, יש בארץ קהל המתעניין בחותמות מיישובים בעלי שמות תנ"כיים. האתר של ג'ים פורטה הוא מקום מצויין – אולי הטוב ביותר – לחיפוש שכזה. אם נבחר בלשונית "משרדי דואר בארצות הברית" נגיע למנוע חיפוש על פי שם היישוב. חיפוש על השם "חברון" מלמד כי בארצות הברית היו 64 משרדי דואר בשם זה. האתר מפרט מתי נפתח כל אחד מהם ומתי הוא נסגר (כמובן, אם הוא אינו פעיל כיום). אין הרבה אתרים ברשת המכילים מידע כזה, המעיד על ידע ומחקר מעמיק בתחום של תולדות הדואר.

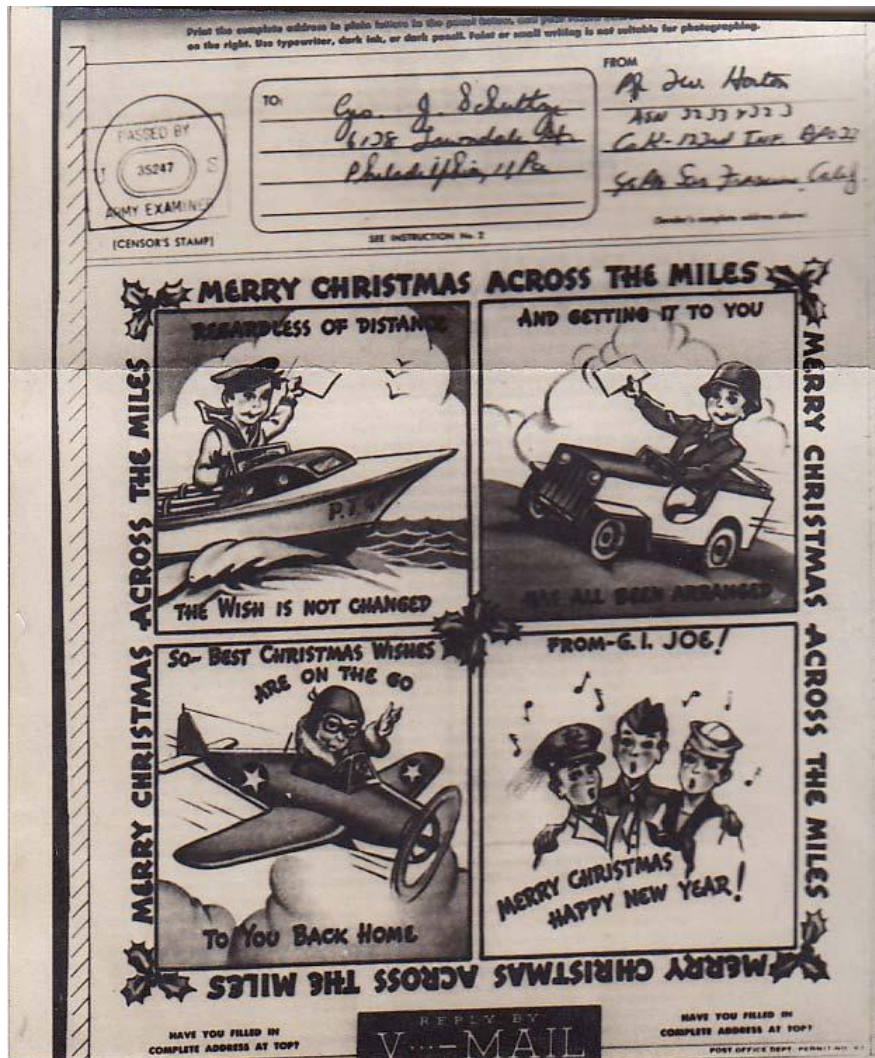
למשל, ביישוב חברון בניו המפשייר התקיים משרד דואר משנת 1811 ועד ל-1945. המעטפה הנראית בעמוד הקודם נושאת חותמת מישוב זה. השנה אינה מצויינת בחותמת, אך ניתן להעריך אותה בסביבות 1865 (בול וושינגטון בו נעשה שימוש הונפק ב-1861). המחיר של מעטפה זו הוא 10 דולר – וזה בוודאי מחיר נוח מאוד. בכלל, המחירים אצל ג'ים פורטה הם בהחלט שווים לכל נפש.

סוג אחר של פריט המאפיין את הדואר האמריקאי ואשר הינו רב חשיבות לאספן התימאטי הוא החותמות המקושטות (fancy cancel) שלהם. אצל אספנים רבים אנו רואים את החותמות משנות ה-30 של המאה העשרים, אשר שימשו על גבי מכתבים שנשלחו בדואר רשום. חותמות אלו הן בבחינת חומר בולאי ראוי לאיסוף ותצוגה, אך יש לזכור שהן נוצרו בעיקר למען אספנים, כך שלא מדובר בפריטים "חזקים" ממש. לעומת זאת החותמות המקושטות משנות ה-80 של המאה ה-19 נחשבות לטובות בהרבה: הן קשות יותר להשגה, ונוצרו מתוך צורך דוארי אמיתי.

אצל ג'ים פורטה ניתן למצוא חותמות מקושטות רבות בעיקר מהתקופה המוקדמת יותר, ובמחירים סבירים ואף למטה מכך. הנה מכתב שנשלח מיוסטון, טקסס, בשנת 1879 עם חותמת מקושטת בצורת עניבת פרפר. המחיר המבוקש הוא 15 דולר, ובאמת שאי אפשר לבקש מחיר נמוך יותר.

תחת הלשונית צבא ניתן למצוא פריטים רבים הקשורים בצנזורה צבאית ובמלחמות ספציפיות. בחרנו להציג כאן פריט אחד מני רבים של "דואר הניצחון" – ה-V mail – המפורסם של ארצות הברית מימי מלחמת העולם השנייה. הטופס הנראה כאן כולל איור המתאים לנושאי איסוף רבים – מטוסים, כלי רכב, סירות ומוזיקה. הפריט הזה נשלח בשנת 1943 מהוואי לפילדלפיה, ועבר צנזורה. המחיר? שלושים דולר, מתחת למקובל עבור סוג זה של פריטים.

ונסיים בדוגמא של חותמת ביול של ארצות הברית – אחת מתוך לא פחות משבע מאות חותמות המוצעות אצל סוחר זה (אם כי לחלקן אין אלמנט תימאטי).

הפריט שבחרנו להציג הוא חותמת מפילדלפיה משנת 1940, ובה ציור משובב נפש של דג הממליץ על חכה מתוצרת חברת רילס – הבחירה של מיליון דייגים. ג'ים פורטה מבקש 15 דולר עבור חותמת זו, וזה מעל למחיר הממוצע לקטגוריה זו אצלו.

האתר של ג'ים פורטה אינו מתוכנן עבור האספנים התימאטיים, והחיפוש בו אינו תמיד נוח, אולם ניתן למצוא בו פריטים טובים במחירים נמוכים. התיאורים הפילטליים של הפריטים טובים מאוד, ולדעתנו כדאי לכל אספן להקדיש את הזמן הדרוש לצורך חיפוש יסודי באתר זה.

נשמח לשמוע מכם המלצות על מקורות ראויים לחומר בולאי איכותי.

בול משלוח יום א'

כידוע, בעולם הנוצרי יום א' הינו יום מנוחה המקביל לשבת שלנו. בין השנים 1893 ל-1912 הונפקו בולי בלגיה עם שובל מיוחד ובו הוראות הנוגעות ליום מנוחה זה.

על גבי השובל כתוב בשתי שפות – צרפתית והולנדית – לא להשתמש ביום ראשון. כיתוב זה שימש להוראה עבור פקיד הדואר לא לטפל ביום ראשון בדבר דואר המבוייל בבול כזה. הטיפול במכתב כזה נדחה, איפוא, ליום שני.

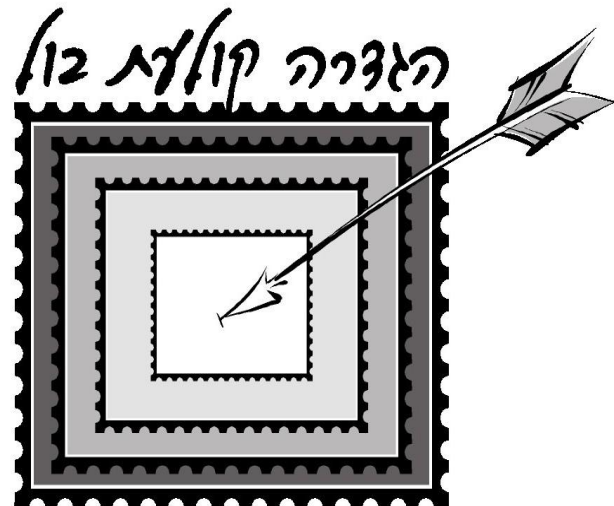
מדוע שימוש בשובל? משום שחלק מאזרחי בלגיה העדיפו שמכתביהם יישלחו באופן מיידי, ללא כל דחיה. במקרה כזה ניתן היה להסיר את השובל, והדואר טיפל במכתב גם ביום ראשון.

שימוש דוארי בבול עם שובל. המכתב לא נשלח ביום א'

מדינה נוספת אשר התייחסה באופן מיוחד לנושא של משלוח דואר ביום א' הינה בולגריה. בין השנים 1925 ל-1941 הונפקו בבולגריה בולי מס מיוחדים לצורך זה. מי שביקש כי דבר הדואר שלו יקבל עדיפות ויטופל ביום ראשון נדרש להדביק על גבי המכתב בול מס מסוג זה. ההכנסות מתשלום ההיטל שימשו לתפעול של בתי מרפא ונופש לעובדי הדואר, מעין פיצוי על העבודה שנדרשה מהם ביום המנוחה.

בולי משלוח יום א' יכולים להשתלב באוספים בנושאי דת. הבולים מבולגריה שייכים גם לנושאים כמו זכויות העובדים או בתי נופש. כמובן, הבולים יכולים גם להשתלב באוספים בשל עיצובם, כאשר נושא המשלוח ביום א' הוא בבחינת ידע בולאי.

בול משלוח יום א' מבולגריה

בול משלוח יום א' מבולגריה

גבירותי ורבותי – מהפך!

ב-1 במאי 1990 הנפיקה אוסטרליה סדרה בת ששה בולים לציון מלאת 150 שנה להופעת הבול הראשון בעולם, הלוא הוא "הפני השחור". כידוע, אוסטרליה היא פדרציה של שש מדינות, ולפיכך בחר הדואר האוסטרלי להקדיש לכל אחת מהמדינות בול אחד בסדרה. בכל בול כזה מוצג בול נדיר של אותה מדינה, מהתקופה שבה טרם הונפקו בולים של הפדרציה (הבול הראשון של אוסטרליה הוא משנת 1913).

הבול המעניין ביותר עבורי הוא זה המוקדש למדינת מערב אוסטרליה. בשנת 1854 הונפק במדינה זו בול בערך נקוב של ארבעה פני, ובו נראה הברבור – הסמל הלאומי של המדינה, המכב כמעט בכל בוליה. אלא שהבול המקורי קיים גם עם טעות הדפסה של מסגרת הפוכה. כמובן שהכל יחסי, כך שזו גם טעות של מסגרת הפוכה (ראה המדור "הגדרה קולעת בול" בגליון נושאון האחרון).

מימין: הבול המקורי של מערב אוסטרליה משנת 1854.
משמאל: הבול האוסטרלי משנת 1990 ובו נראה אותו בול עם הטעות של מסגרת הפוכה.

הבול של מערב אוסטרליה עם המסגרת ההפוכה הוא יקר עד למאוד, ומחירו מגיע לעשרות אלפי דולרים. יפה עשה הדואר האוסטרלי כאשר בחר להקדיש את ההנפקה של 1990 לבול זה. כך יכולים לשמוח לא רק אספני הנושא "בול על בול" אלא גם אספני בעלי החיים. מעתה גם באוסף שלי יכול להיות הברבור ההפוך, ובמחיר השווה לכל נפש. כידוע, גם הדואר האמריקאי נהג באותה שיטה והנפיק לאחרונה בולים המראים את הטעות של "הג'ני ההפוך" הוזכרה בגליון נושאון האחרון.

בעולם ההיי-טק קיים הביטוי "להפוך באג לפיצ'ר". הכוונה היא שמנצלים בעיה הקיימת במערכת והופכים אותה לנקודת יתרון. מסתבר שגם בעולם הבולאות הדבר אפשרי!

בברכה,
יעקב שפילברג